

Länsstyrelsen
Värmland

Vägledning KOMMUNAL SERVICEPLAN

Publ nr **arbetsdokument**
ISSN 0284-6845

Foton: Länsstyrelsen
Rapporten är sammanställd av Ylva Gustafsson, Regional utveckling

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad
010-224 70 00, www.lansstyrelsen.se/varmland

Förord

För att jobb och tillväxt skall ske i hela landet krävs tillgång till grundläggande service där människor verkar och bor. Platser där det är attraktivt att bo och arbeta, starta och driva företag samt turista behöver ha både kommersiell och offentlig service.

Det Regionala Serviceprogrammet 2014 - 2020 för Värmlands län har som mål att samtliga kommuner har en aktuell serviceplan redan 2019. En kommunal serviceplan, eller motsvarande, är en förutsättning för att Region Värmland och Länsstyrelsen Värmland ska kunna bevilja stöd inom kommersiell service.

Denna vägledning syftar till att ge kommunerna stöd och råd vid upprättandet av en serviceplan. All text är fri att kopiera eller bearbeta.

Vår förhoppning är att serviceplanen blir ett användbart verktyg i kommunens övergripande planeringsarbete samt att den fysiska planeringen kopplas ihop med serviceplaneringen. En annan förhoppning är att serviceplanen ska fungera som ett verktyg i samverkan mellan lokala utvecklingsgrupper, kommunen och externa aktörer. Slutligen hoppas vi att förutsättningarna för befintlig service stärks och att tillgången till service förbättras på några platser. Erfarenheten visar att just samverkan mellan alla aktörer är en förutsättning till stärkt service på landsbygden.

Denna skrift har varit tillgänglig som ett arbetsdokument sedan januari 2018. De kommuner som använt vägledningen har bidragit med frågor och kloka synpunkter vilket har förbättrat slutversionen. Stort tack till alla er!

Vägledning Kommunal serviceplan har tagits fram inom projektet Stärkt regional serviceutveckling i Värmland. Projektet finansieras av Landsbygdsprogrammet, Länsstyrelsen Värmland och Region Värmland.

Region Värmland har från 2019 övertagit ansvaret för Regionala serviceprogrammet samt stöd inom kommersiell service. Länsstyrelsen har ansvar för Landsbygdsprogrammet, betaltjänster samt fysisk planering. Regionen och Länsstyrelsen samverkar om servicefrågorna och driver gemensamt en regional webbplats <https://regionalserviceprogrammet.org>. Där finns aktuell information om olika stöd, projekt, grupper, kontaktpersoner mm. Alla kommunala serviceplaner samlas på denna sida.

Stina Sjölin
Regional tillväxt
Region Värmland

Linda Blomqvist-Lindström
Regional utveckling
Länsstyrelsen Värmland

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Sammanfattning

Denna skrift syftar till att ge kommunerna stöd och råd i samband med upprättandet av en kommunal serviceplan.

Syftet med den kommunala serviceplanen är skapa en helhetsbild av tillgången till service på landsbygden och en handlingsplan för att vidmakthålla och utveckla rimlig servicenivå för landsbygdens boende, föreningar, företagare och besökare. I den kommunala serviceplanen ska kommunen peka ut serviceorter.

Kapitel 1 och 2 handlar om varför kommunen bör upprätta en serviceplan. Därefter följer kapitel 3 med definitioner och förklaringar. Kapitel 4 beskriver vilka stöd som finns inom kommersiell service. De sista två kapitlen är mer konkreta råd. Kapitel 5 ”Kommunens verktygslåda” innehåller tips om vad en kommun kan göra för att förbättra förutsättningarna för den kommersiella servicen. Kapitel 6 ger förslag på hur en plan kan formuleras.

Innehåll

1	PLANERINGENS UTGÅNGSPUNKT.....	1
1.1	MOTIV OCH MÅLGRUPPER FÖR KOMMUNAL SERVICEPLANERING.....	1
1.1.1	<i>Goda erfarenheter.....</i>	1
1.1.2	<i>Investeringsstöd till service</i>	1
1.1.3	<i>Användbar i fler sammanhang.....</i>	2
1.2	TYP AV PLAN	3
1.3	SERVICEPLANENS AVGRÄNSNING	3
1.4	SAMRÅD	3
2	STYRANDE PLANER OCH FÖRORDNINGAR.....	5
2.1	REGIONALA SERVICEPROGRAM	5
2.1.1	<i>Riktlinjer för regionala serviceprogram.....</i>	5
2.2	FÖRORDNING OM STÖD TILL KOMMERSIELL SERVICE.....	5
2.3	FÖRORDNING OM STÖD FÖR LANDSBYGDSUTVECKLINGSÅTGÄRDER	6
2.4	PLAN- OCH BYGGLAG.....	6
3	DEFINITIONER OCH FÖRKLARINGAR.....	7
3.1	GENERELLT	7
3.1.1	<i>Tätort.....</i>	7
3.1.2	<i>Ort</i>	7
3.1.3	<i>Landsbygd</i>	7
3.1.4	<i>Glesbygd.....</i>	7
3.1.1	<i>Ombud.....</i>	9
3.1.2	<i>Lanthandel.....</i>	9
3.1.3	<i>Tillgänglighet.....</i>	9
3.1.4	<i>Bredband</i>	10
3.1.5	<i>Lokal utvecklingsgrupp.....</i>	10
3.2	SERVICEORT.....	10
3.3	GRUNDLÄGGANDE KOMMERSIELL SERVICE	11
3.3.1	<i>Dagligvaruhandel</i>	11
3.3.2	<i>Drivmedelstation</i>	12
3.3.3	<i>Post- och pakettidistribution</i>	13
3.3.4	<i>Apotekstjänster</i>	14
3.3.5	<i>Grundläggande betaltjänster.....</i>	15
3.4	ANNAN KOMMERSIELL SERVICE	16
3.4.1	<i>Systembolaget.....</i>	16
3.4.2	<i>Återvinningsstationer.....</i>	16
3.4.3	<i>Biljettombud för kollektivtrafik</i>	17
3.4.4	<i>Svenska Spel</i>	17
3.4.5	<i>ATG.....</i>	17
3.5	OFFENTLIG SERVICE	17
3.5.1	<i>Statlig service</i>	18
3.5.2	<i>Statliga servicekontor.....</i>	18
3.5.3	<i>Regionernas service.....</i>	18
3.5.4	<i>Kommunal service</i>	18
3.5.5	<i>Kommunala servicekontor.....</i>	18
3.6	SERVICEPUNKT	19
3.6.1	<i>Servicepunkt med kommunal service</i>	20
3.7	LIVSMEDELSUPPHANDLING TILL SMÅKÖK.....	21
3.8	LIS-OMRÅDE.....	21
3.9	SAMHÄLLSVIKTIG VERKSAMHET.....	22
3.10	UTVECKLINGSMETODER.....	22
3.10.1	<i>Leader-metoden</i>	22

LÄNSSTYRELSEN VÄRMLAND

3.10.2	<i>Medborgarbudget</i>	23
3.10.3	<i>Lokalekonomiska analyser, LEA</i>	23
3.10.4	<i>BID-metoden</i>	23
3.10.5	<i>Ö för ö – en platsutvecklingsmetod för Stockholms skärgård</i>	23
4	STÖD TILL GRUNDLÄGGANDE KOMMERSIELL SERVICE	24
4.1	INVESTERINGSBIDRAG OCH INVESTERINGSSTÖD	24
4.1.1	<i>Investeringsbidrag (Region Värmland)</i>	24
4.1.2	<i>Investeringsstöd (Länsstyrelsen)</i>	25
4.2	SÄRSKILT DRIFTSSTÖD FÖR DAGLIGVARUBUTIKER	25
4.3	SERVICEBIDRAG	26
4.4	STATLIGT STÖD TILL TILLHANDAHÅLLARE AV GRUNDLÄGGANDE BETALTJÄNSTER	27
4.5	FÖRETAGSRÅDGIVNING	27
4.6	HEMSÄNDNINGSBIDRAG.....	28
4.7	PROJEKTMEDEL LOKALA SERVICELÖSNINGAR.....	28
4.1	PROJEKTMEDEL FRÅN POST- OCH TELESTYRELSEN	29
5	KOMMUNENS VERKTYGSLÅDA	30
5.1.1	<i>Samverka över sektoriella gränser</i>	31
6	INNEHÅLL I EN KOMMUNAL SERVICEPLAN	32
6.1	ATT TA FRAM EN KOMMUNAL SERVICEPLAN.....	32
6.2	FÖRSLAG PÅ RUBRIKER	33
6.3	SYFTE MED SERVICEPLANEN	33
6.4	SAMRÅD	34
6.5	OLIKA AKTÖRERS ROLLER	34
6.6	KOMMUNENS MÅL FÖR SERVICE	34
6.7	KOMMUNENS PRIORITERINGAR.....	34
6.7.1	<i>Serviceorter</i>	34
6.7.2	<i>Hemsändning</i>	35
6.8	BESKRIVNING AV SERVICEORT	35
6.9	HANDLINGSPLAN	38
7	INSPIRATION FRÅN GODA EXEMPEL	39
7.1	SERVICEPLANER I ANDRA LÄN	39

1 Planeringens utgångspunkt

1.1 Motiv och målgrupper för kommunal serviceplanering

För att jobb och tillväxt ska ske i hela landet krävs tillgång till grundläggande service. Både kommersiell och offentlig service har betydelse för att skapa miljöer där det är attraktivt att bo och arbeta, starta och driva företag samt turista.

En kommunal serviceplan bör beakta tre målgruppers tillgång till service:

- Boende (unga, äldre, personer med funktionsnedsättning, nyanlända)
- Företag och föreningar i bygden (inklusive attraktivitet för nya företag)
- Turister (sommar, vinter, besökare från andra länder)

Serviceplanen ersätter varuförsörjningsplanen som hade en mer begränsad målgrupp.

1.1.1 Goda erfarenheter

Arbetet med att ta fram en serviceplan har visat sig höja servicefrågornas status i de kommuner som upprättat serviceplaner. Servicefrågorna förankras i olika förvaltningar och fastställs av politiker. Servicefrågorna har arbetats in i andra kommunala planer.

Serviceplanen har också fungerat som ett verktyg och underlag i samarbetet mellan lokala utvecklingsgrupper och kommunen.

2016 hade 89 kommuner av 290 någon form av aktuellt planarbete inom kommersiell service, enligt Tillväxtverket¹. I Dalarna och Jämtland har nästan alla kommuner tagit fram en kommunal serviceplan eller motsvarande.

Många kommuner i Värmland arbetar framgångsrikt och medvetet med servicefrågorna sedan lång tid tillbaka. Med serviceplaner blir arbetet säkrat genom att det finns tydliga rutiner för vilken förvaltning som gör vad. Det hänger inte lika mycket på att en eller några personer driver frågan.

Riktigt bra serviceplaner kan till och med användas för att marknadsföra och presentera kommunens serviceorter vid företagsetableringar och försäljning av fastigheter. För köparen är det kanske avgörande att veta vilken service som finns och vilka ambitioner kommunen har. Med det i åtanke är formgivningen viktig.

1.1.2 Investeringsstöd till service

Länsstyrelsen ansvarar för investeringsstöd inom Landsbygdsprogrammet 2014 – 2020 som stärker den grundläggande kommersiella servicen på landsbygden². Region Värmland ansvarar för ett statligt investeringsbidrag för samma ändamål. Dessa båda stöd är öppna för ansökningar ett i taget. Beslut om stöd fattas utifrån nationella och regionala urvalskriterier.

Idag finns det så få befintliga dagligvarubutiker och bemannade drivmedelsstationer kvar på landsbygden att vi behöver hitta nya lösningar för grundläggande kommersiell service på

¹ Tillväxtverket. Återrapportering av insatser inom området kommersiell service för företag och medborgare i servicelesa områden. 2017-04-10 (Till näringsdepartementet)

² Investeringsmedlen för kommersiell service i Landsbygdsprogrammet 2014 - 2020 är beslutade och fördelade, ca 17 miljoner kr.

landsbygden. Därför är ansökan numer möjligt även för nya typer av aktörer, enligt RSP³ och RHP⁴. **För att en ny aktör ska beviljas investeringsstöd krävs att den finns på en serviceort som är prioriterad av kommunen i en fastställd serviceplan** eller motsvarande⁵. En servicepunkt skulle kunna etableras hos aktörer som t ex hembygdsgård, idrottsförening, hotell eller café. Allt fler lokala utvecklingsgrupper driver egna verksamheter. Dessa nya aktörer skulle kunna erbjuda post- och paketutlämning, fungera som apoteksombud eller vara ombud för systembolaget. Om de bygger ett kylrum för mellanlagring av matkassar är även samordnad leverans av matkassar möjligt att stödja, enligt modell Stavsjö digitala lanthandel⁶.

Eftersom kommunerna har planmonopol är det bara kommunerna som kan prioritera serviceorter. Det är fritt fram att prioritera hur många serviceorter som helst och det finns inte heller något minimikrav på vilken service som skall finnas i en serviceort. **Den grundläggande idén är dock att försöka samla flera olika servicetyper (kommersiella, ideella, offentliga) till samma ort.** Då kommer de olika verksamheterna att dra ”kunder” till varandra. På det sättet stärks förutsättningarna för kommersiell service på orten och hela bygden blir mer attraktiv.

Länsstyrelsen har prioriterat alla orter med en befintlig dagligvarubutik eller drivmedelsstation och det avser befintliga verksamheter.⁷ Region Värmland använder samma lista. Det är en praktisk övergångslösning i väntan på att alla kommuner tar fram egna serviceplaner. En annan praktisk lösning är att Länsstyrelsen har accepterat ett separat kommunalt beslut där det framgår att en viss ort kommer att bli prioriterad som serviceort i en kommande serviceplan.

1.1.3 Användbar i fler sammanhang

En kommunal serviceplan är användbar i fler sammanhang. Den kan vara ett underlag till t ex:

- Översiktsplanen
- Tillväxtstrategin
- Kollektivtrafikplaneringen
- Samråd om återvinningsstationer
- Arbetet med att i översiktsplanen identifiera lämpliga LIS-områden
- Identifiering av samhällsviktiga verksamheter
- Upprättandet av lokala risk- och sårbarhetsanalyser
- Totalförsvarsplanering
- Beslut om nya etableringsorter för ombud till t ex apotek, post- och paketföretag, grundläggande betaltjänster, Systembolaget.

³ Regionalt Serviceprogram för Värmlands län 2014 - 2020

⁴ Regional handlingsplan för Landsbygdsprogrammet samt Havs och Fiskeriprogrammet 2014 - 2020, RHP.

⁵ Utöver kravet på etablering i en prioriterad serviceort finns flera andra krav för att ett serviceföretag ska beviljas investeringsstöd, se RHP.

⁶ ”Stavsjö digitala lanthandel” som är egentligen ett gemensamt kylrum i ett föreningshus. Dit levereras matkassar en gång per vecka från ICA Maxi i Norrköping, 2,5 mil därifrån. Kunderna beställer via ICA Maxis webbutik. Idén väcktes ursprungligen för att ge äldre personer i Stavsjö, som inte enkelt kan ta sig till en dagligvarubutik, möjlighet att bo kvar. Efter att verksamheten hade varit igång ett halvår var det lika många barnfamiljer som äldre som använder tjänsten.

⁷ Regional handlingsplan för Landsbygdsprogrammet samt Havs och Fiskeriprogrammet 2014 - 2020.

1.2 Typ av plan

Länsstyrelsen Värmland rekommenderar att serviceplanen görs som en fristående plan. Då tillgången till service kan ändras snabbt är det bra med en plan som lika snabbt kan anpassas till nya förutsättningar. En fristående plan är lätt att revidera och kan därmed vara ett mer levande dokument.

Några kommuner har valt att arbeta in servicefrågorna i översiktsplanen istället för att göra en separat plan, t ex Ludvika kommun. Någon kommun har valt att göra en mer omfattande landsbygdsplan som även inkluderar servicefrågorna.

1.3 Serviceplanens avgränsning

Service har olika innebörd för olika människor. För vissa är närheten till en dagligvarubutik avgörande medan andra behöver besöka arbetsförmedlingens kontor regelbundet. En skola gör byn attraktiv för barnfamiljer. Företag kanske är mest beroende av fungerande paketsdistribution, bredband och att kunna lämna dagskassor eller tanka fordon. Toleransnivån för hur långt man har till olika servicefunktioner är olika för olika människor. Service kopplas till många olika aktörer; företag, myndigheter och kommuner, vilket kräver att servicefrågorna hanteras på olika sätt.

Regionala serviceprogrammet, RSP, avgränsas till grundläggande kommersiell service vilket enligt Tillväxtverkets definition är **dagligvaror, drivmedel, grundläggande betaltjänster, post- och paket samt apotekstjänster**. Region Värmland och Länsstyrelsen rekommenderar att kommunens serviceplan huvudsakligen har samma avgränsning som RSP, när det gäller kommunens mål och handlingsplan. Utöver det bör kommunal service som utlokaliseras på servicepunkter ingå.⁸ Eventuellt kan kommunen inkludera återvinningsstationer, ombud för Systembolaget, Svenska spel och ATG samt biljettombud för kollektivtrafik eftersom det är nära förknippat med den grundläggande kommersiella servicen.

Det är bra om serviceplanen ger en bredare bild av tillgången till både kommersiell och offentlig service vid beskrivningen av respektive serviceort. Då får alla aktörer samma helhetsbild av aktuella serviceorter.

1.4 Samråd

För att få bästa möjliga täckning av service över hela länet rekommenderar Region Värmland och Länsstyrelsen att kommunen samråder med angränsande kommuner om serviceplanen.

Naturliga pendlingsmönster till skolor och arbetsplatser går ofta över kommungränser. Vissa orter ligger precis intill en kommungräns och fungerar som serviceort för en landsbygd i en angränsande kommun. Det bör uppmärksammas i båda kommunernas serviceplaner. Om det då sker stora förändringar i den serviceortens utbud är det intressant för grannkommunen att känna till detta.

Försök undvika att det finns två serviceorter med kortare avstånd emellan än (8-) 10 km på olika sidor om kommungränser. (8 km är gräns för investeringsstödet och 10 km är gräns för driftsstöd till dagligvarubutiker.) Om företag ligger närmare varandra än dessa avstånd blockerar de för varandra att söka stöd. Kontakta angränsande kommuner och diskutera

⁸ Läs mer i avsnitt 3.6.1.

LÄNSSTYRELSEN VÄRMLAND

eventuell gränsproblematik. Observera att andra län kan ha något skiljande regler för stödinsatser inom kommersiell service.

Om det uppenbart inte sker något flöde av människor mellan två angränsande kommuner är samråd onödigt. Exempelvis när kommungränsen går i en obebyggd tiomila-skog eller i en stor sjö som ingen rundar för att handla.

Både Region Värmland och Länsstyrelsen vill gärna få möjlighet att samråda om kommunens serviceplan innan den fastställs. På Region Värmland är det verksamhetsområdet för Regional tillväxt som ansvarar för RSP, stöd inom kommersiell service samt trafikplanering. Region Värmland ansvarar även för hälso- och sjukvård, kollektivtrafik,⁹ kultur, folkbildning och folkhälsa. På Länsstyrelsen är flera enheter/funktioner intresserade av serviceplanerna; Regional utveckling, Plan samt Risk- och säkerhet. En remisstid på minst fyra veckor är önskvärd för att alla funktioner ska hinna lämna synpunkter.

När serviceplanen skickas till Länsstyrelsen respektive Region Värmland för samråd kommer den att diarieföras och blir då en offentlig handling.

⁹ Region Värmland kollektivtrafik består av f d Värmlandstrafik och Karlstadsbuss.

2 Styrande planer och förordningar

Det finns några förordningar som styr verksamheten inom området grundläggande kommersiell service.

2.1 Regionala serviceprogram

Arbetet med Regionala Serviceprogram, RSP, har pågått sedan år 2002. Uppdraget kommer från Näringsdepartementet. Från 2019 ansvarar Region Värmland för det Regionala serviceprogrammet i Värmland.

Regionala serviceprogrammet handlar om grundläggande kommersiell service på landsbygden. RSP ska peka ut prioriterade mål och områden. RSP ska vara väl förankrad. Programmets mål ska följas upp årligen och det skrivs också en årlig handlingsplan, som redovisas till Tillväxtverket och vidare till Näringsdepartementet.

De Regionala Serviceprogrammen har med tiden fått allt större tyngd som politiskt styrmedel.

- Regionala utvecklingsstrategin, RUS, ska beakta RSP.
- RSP är vägledande för Tillväxtverkets beslut om projektmedel till Lokala servicelösningar.
- RSP är styrande genom regionala riktlinjer för stöd enligt förordningen om kommersiell service.
- RSP är styrande och ska harmoniera med Länsstyrelsens Regionala Handlingsplan för Landsbygdsprogrammet samt de regler som Region Värmland sätter upp för stöd till kommersiell service.

2.1.1 Riktlinjer för regionala serviceprogram

Enligt de riktlinjer¹⁰ som Tillväxtverket har tagit fram för de regionala serviceprogrammen ska ett arbete bedrivas som bidrar till att:

- befintliga och nya satsningar på samverkanslösningar uppmuntras och initieras,
- nya typer av mötesplatser växer fram,
- samordning mellan aktörer och insatser främjas för att öka tillgången till service i gles- och landsbygder för kvinnor, män och företag samt
- tydliggör kopplingar mellan tillgång till service och näringslivets utveckling.

Enligt riktlinjerna är ett kommunalt deltagande och engagemang avgörande för genomförandet. Programmen ska beskriva på vilket sätt det kommunala deltagandet och engagemanget ska understödjas och uppmuntras inom ramen för programmen.

Det nu aktuella Regionala Serviceprogrammet gäller 2014 – 2020 och fastställdes under 2018.

2.2 Förordning om stöd till kommersiell service

Den första förordningen om stöd till kommersiell service kom redan 1973. Nu styrs stödgivningen av Förordning SFS 2000:284 om stöd till kommersiell service.

¹⁰ Tillväxtverket. Riktlinjer för framtagande och genomförande av regionala serviceprogram 2014 – 2018.

I 6§ framgår att ”Stöd får lämnas endast om kommunen har planerat varuförsörjningen på ett sådant sätt att behovet av stöd kan bedömas.”

2.3 Förordning om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder

Förordning 2015:406 om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder styr Landsbygdsprogrammet. I förordningen framgår:

”För att berättiga till stöd ska investeringarna vara förenliga med kommunala planer och befintliga lokala utvecklingsstrategier samt regionala utvecklingsstrategier och andra relevanta regionala strategier, planer och program.” (6 kap 12§)

2.4 Plan- och Bygglag

Plan- och Bygglag 2010:900 reglerar hur kommunerna ska arbeta med planer. ”Det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten enligt denna lag” (1 kap 2§).

I 2 kap 7§ står följande: ”Vid planläggning enligt denna lag ska hänsyn tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse finns

1. gator och vägar
2. torg
3. parker och andra grönområden
4. lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse
5. möjligheter att anordna en rimlig samhällsservice och kommersiell service.”

3 Definitioner och förklaringar

Varje område har sina begrepp, fackuttryck och definitioner. Tyvärr finns en del begrepps-förvirring inom detta område. Serviceutvecklingen i Värmland vinner på att vi enas om gemensamma begrepp inom länet.

Det finns också flera ord som används i dagligt tal och i media, men som saknar tydlig eller enhetlig definition.

3.1 Generellt

3.1.1 Tätort

En tätort definieras av Statistiska centralbyrån, SCB, som ett tätbebyggt område med minst 200 invånare där avståndet mellan husen är mindre än 200 meter samt där andelen fritidsfastigheter understiger 50 procent. 87% av Sveriges befolkning bor i en tätort.

3.1.2 Ort

Det finns ingen definition på en ort avseende antal invånare. Det är en geografiskt avgränsad plats med ett ortnamn. Det kan vara en liten by, en stor stad eller kanske en förort. Flera dagligvarubutiker på landsbygden finns på orter som har färre invånare än en tätort. Dessa orter saknas därmed i SCBs statistik och räknas som landsbygd. En liten ort kan ha stor betydelse lokalt om mycket service finns samlad där. En liten ort kan vara centrum för en stor befolkning som bor på kringliggande landsbygd.

3.1.3 Landsbygd

Det finns två relevanta definitioner för landsbygd, så det är viktigt att förklara vilken definition man använder.

- a) SCB definierar tätorter och områden utanför tätorter. Det senare benämns landsbygd.
- b) Enligt Landsbygdsprogrammet 2014 - 2020 definieras landsbygd som områden utanför tätorter som har fler än 3 000 invånare. Det innebär att vissa kommunhuvudorter i Värmland betraktas som landsbygd enligt Landsbygdsprogrammet. Hela kommunen är landsbygd.

Utöver dessa definitioner så används andra definitioner i andra sammanhang.

3.1.4 Glesbygd

Tillväxtverket /Tillväxtanalys använder inte längre definitionen glesbygd. Det tidigare Glesbygdsverket¹¹ definierade glesbygd som områden med mer än 45 minuters bilresa till en tätort med över 3000 invånare. Idag använder Tillväxtverket en geografisk uppdelning med **tillgänglighetsindex**, se figur 1. Fördelen med detta index/klassning är att man bortser från kommungränser och länsgränser. Grovt kan man förklara att i områden med respektive tillgänglighetsklass har boende tillgång till följande tätortsstorlekar inom 45 minuters restid:

Mycket hög	minst 60 000 invånare
Hög	minst 30 000 invånare
Mellan	minst 3 000 invånare

¹¹ Glesbygdsverket avvecklades 2009. Verksamheten flyttades till Tillväxtverket.

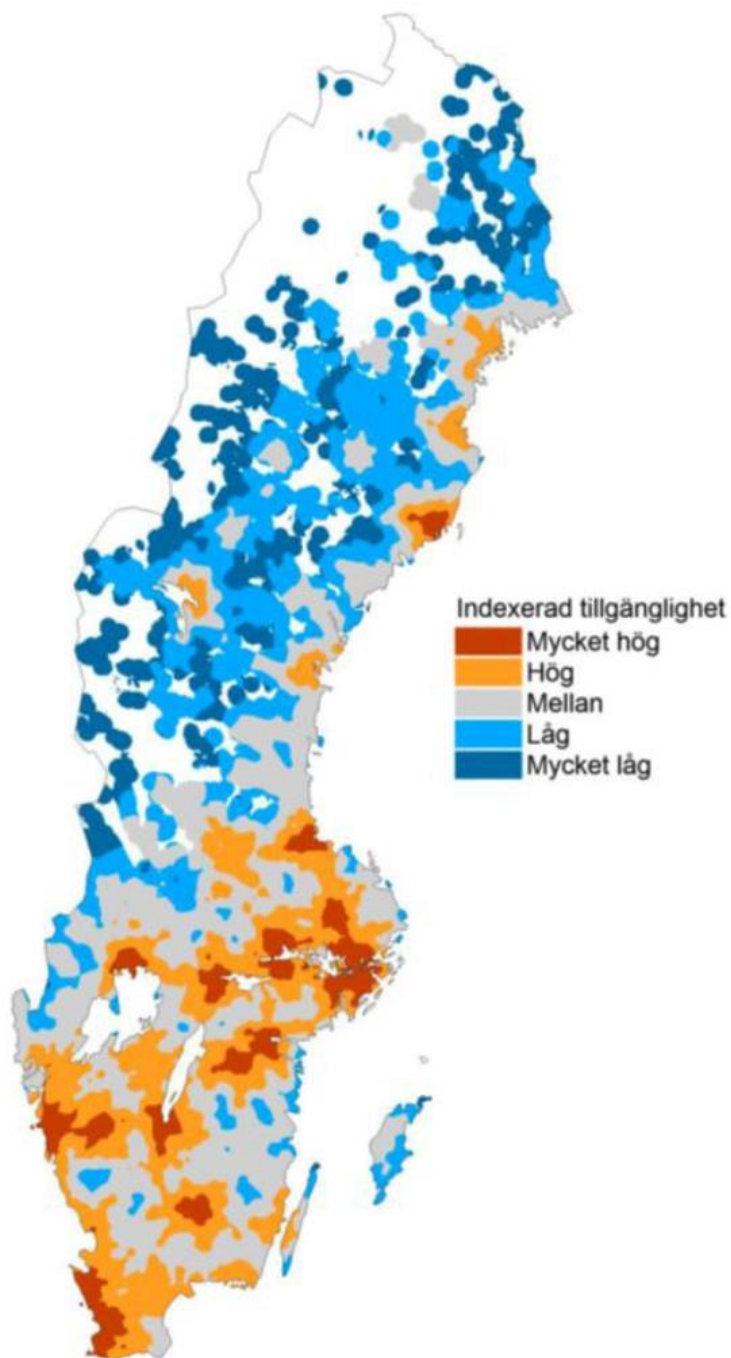
LÄNSSTYRELSEN VÄRMLAND

Låg
Mycket låg

minst 1 000 invånare
minst 200 invånare

Ordet glesbygd används ofta i dagligt tal och finns kvar i t ex förordningen om kommersiell service. Rekommendationen från Tillväxtanalys är att inte använda begreppet.

Figur 1 Tillväxtverkets tillgänglighetsindex. Källa: Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2018.

3.1.1 Ombud

Ombud kallas den person som representerar någon annan i olika sammanhang, exempelvis i affärssammanhang. Ombudet verkar då i ställning för den eller de som företräds, exempelvis genom att teckna avtal om köp eller försäljning. Den eller de som företräds av ett ombud har bemyndigat ombudet att göra detta.

I detta sammanhang är det ett nationellt bolag som genom avtal låter ett lokalt bolag vara ombud/agent/representant för det nationella bolaget på en viss plats.

Ombudsverksamheten sker i vissa fall helt på kommersiella villkor. I andra fall finns det ett statligt uppdrag och finansiering för att tillhandahålla denna service på mindre orter.

3.1.2 Lanthandel

Lanthandel är ett traditionellt begrepp som saknar definition. Begreppet används flitigt i media och dagligt tal. Regionen och länsstyrelsen försöker undvika begreppet. Generellt är en lanthandel en ”mindre” dagligvarubutik på ”landsbygden”. Dessa butiker samlar ofta ”flera” andra servicetjänster (ombud) vilket är viktigt för både boende och andra företag i bygden. De är ”ofta” sista butiken på orten och är därmed en viktig social mötesplats. De drivs i många olika juridiska former, ibland med ideella bidrag. ”Flertalet” av de dagligvarubutiker som i dagligt tal kallas lanthandel kan söka stöd i någon form.

Flera dagligvarubutiker har ordet lanthandel som en del i sitt företagsnamn. I den formen finns det inga problem med att använda begreppet.

3.1.3 Tillgänglighet

Ordet tillgänglighet används olika av olika myndigheter. För att undvika missförstånd är det bra om alla förtydligar med exempel eller förklarande text.

Jordbruksverket ansvarar för Landsbygdsprogrammet som styr fördelningen av investeringsstöd. En nationell prioritering i Landsbygdsprogrammet är ”ökad tillgänglighet” och då avses funktionell tillgänglighet. Det kan vara personer som är rörelsehindrade och behöver fysisk anpassning, till exempel en ramp. Det kan även vara åtgärder för att hjälpa syn- eller hörselskadade.

Post- och telestyrelsen, PTS, har tagit fram en vägledning för digital delaktighet och tillgänglighet.¹² Digital tillgänglighet innebär att digitala lösningar har utformats så att de kan användas av så många som möjligt oavsett funktionsförmåga. Funktionsförmågan kan variera och bero på funktionsnedsättning, men även andra faktorer kan inverka på sättet att fungera. Stress och i vilken situation en person befinner sig är några exempel.

Plan- och bygglagen har krav på tillgänglighetsanpassning och då avses funktionell tillgänglighet.

Tillväxtverket använder begreppet ”tillgänglighet till kommersiell service”. Tillgängligheten till kommersiell service kan förbättras eller stärkas genom att minska avstånd, öka öppettider, snabbare restid etc. Tillgänglighet i den här betydelsen kan mätas i tid eller kilometer eller graderas (mycket dålig...mycket bra).

¹² <https://pts.se/sv/bransch/internet/anvandbarhet-och-tillganglighet/vagledning-riktlinjer-tips-och-rad/>

3.1.4 Bredband

Tillgång till bredband är avgörande för att kunna erbjuda de flesta serviceslag. Det finns bredbandsstrategier på både nationell, regional och kommunal nivå.

Mer information om bredbandsmål och strategier finns på Region Värmlands webbplats.¹³ Information om den nationella bredbandsstrategin finns på PTS webbplats.¹⁴

För att kunna erbjuda bredband med högre hastigheter (minst 100Mbit/sekund) krävs fiberbaserat bredband.

3.1.5 Lokal utvecklingsgrupp

Lokal utvecklingsgrupp används som ett samlingsnamn för alla former av föreningar som jobbar med lokal utveckling. I praktiken kan det vara en bygdegårdsförening, hembygdsförening, byalag, sockenförening, intresseförening, utvecklingsgrupp, framtidsnätverk, företagarförening eller fotbollsklubb som fungerar som just den bygdens utvecklingsgrupp.

Riksorganisationen *Hela Sverige ska leva* företräder cirka 5 000 lokala utvecklingsgrupper som finns runt om i landet. Många lokala utvecklingsgrupper är samlade på riksorganisationens webbplats.¹⁵

Det finns ekonomiska föreningar och det finns lokala utvecklingsbolag med aktieägare istället för medlemmar. Dessa organisationsformer används vanligen för att driva verksamheter t ex äga och förvalta en fastighet för dagligvaruhandel, äldreboende eller driva en friskola.

3.2 Serviceort

Det finns ingen nationell definition för serviceort och ordet används tyvärr med olika definitioner i olika sammanhang och i olika län. I Värmlands RSP-arbete avses en geografiskt avgränsad ort som prioriterats av kommunen i en kommunal serviceplan eller översiktsplan. Det finns inga krav på varken invånarantal eller befintlig minimiservice. På dessa serviceorter har kommunen en ambition att skapa förutsättningar för kommersiell och offentlig service. På en serviceort finns service för boende och företag i bygden.

Tanken med serviceorter är att samla olika serviceslag på en plats, särskilt vid nyetablering. Olika typer av service på samma ort kommer tillsammans att dra fler kunder. Det samlade serviceutbudet stärks och därmed både ortens och bygdens attraktivitet. Exempelvis är det enkelt för en person att handla i butiken som ligger intill ett äldreboende, i samband med ett besök på äldreboendet. När paketutlämning finns i butiken lockas de som hämtar paket att handla dagligvaror samtidigt.

Med ett hållbarhetsperspektiv bör planeringen eftersträva att det är gång- och cykelavstånd inom serviceorten. Cykel fungerar för boende och verksamma inom serviceorten.

Servicenivån skiljer sig mellan olika kommuner och mellan olika orter inom kommunerna. Service på en ort kan t ex vara:

- Dagligvarubutik/er,
- Övrig detaljhandel

¹³ <https://www.regionvarmland.se/utveckling-tillvaxt/infrastruktur-och-kommunikationer/bredband/>

¹⁴ <http://www.pts.se/sv/Bransch/Internet/Bredbandsstrategin/>

¹⁵ <https://helasverige.se/vaara-grupper/vaara-lokala-utvecklingsgrupper/>

- Drivmedelsstation
- Laddstolpe
- Post- och pakettjänster
- Apotekstjänster
- Grundläggande betaltjänster (kontantuttag, insättning av dagskassa, hjälp att betala räkningar)
- Annan kommersiell service t ex inom turismnäringen
- Förskola, skola, fritidshem
- Bibliotek/skolbibliotek/bokbuss/bibliotekslåda
- Anläggningar för idrott och motion hela året (idrottslokaler, fotbollsplan, motionsspår, startplats för vandringsleder mm)
- Mötesplatser utomhus (lekplats, torg, park, badplats)
- Samlingslokaler för kultur- och föreningsaktiviteter
- Religiösa samlingslokaler; kyrka/frikyrka/församlingshem/moské
- Omsorg och stöd till äldre och personer med funktionsnedsättning
- Räddningstjänst
- Hälso-, sjuk- och tandvård
- Hållplats för kollektivtrafik och pendlarparkering.
- Återvinningscentral/återvinningsstation

3.3 Grundläggande kommersiell service

Med grundläggande kommersiell service menas dagligvaror, drivmedel, post och paket, apotek och grundläggande betaltjänster (kontanter, betalningsförmedling över disk, dagskassahantering).

3.3.1 Dagligvaruhandel

Dagligvaror är grundläggande varor såsom livsmedel, drycker, tobak och hushållsartiklar som konsumenterna köper flera gånger i veckan.

En butik med **mångsidigt utbud av dagligvaror ska ha minst 1 000 artiklar**, varav varugrupperna mejeri, charkvaror, ägg, färskt bröd, frukt och grönsaker bör finnas representerade.¹⁶

Tillväxtverkets verktyg för serviceanalys ”Pipos” använder definitionerna:

- Dagligvaror fullsortiment: Dagligvarubutiker med fullt sortiment av dagligvaror. Fullt sortiment är samma sak som mångsidigt utbud, enligt definitionen ovan.
- Dagligvaror ej fullsortiment: Dagligvarubutiker med begränsat sortiment av dagligvaror. Till denna kategori hör trafikbutiker, servicebutiker och säsongöppna dagligvarubutiker.

Enligt Handelns utredningsinstitut, HUI, säljer dagligvaruhandeln: livsmedel, tobak, tidningar, blommor, systembolag, apotekens receptfria- och egenvårdsprodukter. Renodlad postorder och e-handel ingår ej. De olika dagligvarukedjorna har egna interna butiksklassificeringar. HUI klassificerar butikstyper enligt nedan (KOD/BUTIKSTYP).

¹⁶ Förordningen om kommersiell service, SFS 2000:284, 21a§

100 KOMMANDE BUTIK

109 HUVUDKONTOR LIVS

110 STORMARKNAD - minst 2 500 kvm säljyta, externt läge och varuhussortiment (minst 20 % av omsättningen utgörs av specialvaror).

120 VARUHUS - minst 1 500 kvm säljyta, varuhussortiment och som ej är stormarknad.

200 VARUMARKNAD - livsmedelsbutik (butik där minst 50 % av omsättningen utgörs av livsmedel och som ej är varuhus eller stormarknad) med minst 800 kvm säljyta och där minst 20% av säljytan (alt. 10% av omsättningen) utgörs av specialvaror.

210 DAGLIGVARUMARKNAD - livsmedelsbutik med minst 800 kvm säljyta och som ej är varumarknad.

220 VARUHALL - livsmedelsbutik med 400-799 kvm säljyta där minst 20% av säljytan (alt. 10% av omsättningen) utgörs av specialvaror.

230 DAGLIGVARUHALL - livsmedelsbutik med 400-799 kvm säljyta och som ej är varuhall.

240 SERVICEBUTIK - livsmedelsbutik med högst 250 kvm säljyta, öppen på söndagar samt minst 70 timmar per vecka.

270 TRAFIKBUTIK - servicebutik i anslutning till bensinstation.

280 ÖVRIGA DAGLIGVARUBUTIKER - livsmedelsbutik med högst 399 kvm säljyta och som ej är servicebutik.

290 SÄSONGSBUTIK - livsmedelsbutik som endast är öppen del av året.

299 ÖVRIG LIVS - begränsat dagligvarusortiment (ett fåtal enheter, ej Dagligvarubutik)

3.3.2 Drivmedelstation

En branschövergripande klassificering av olika drivmedelsstationer saknas. Alla nationella kedjor har interna klassificeringar.

Gemensamt är att AUTOMAT-stationer är obemannade och SERVICE-stationer är bemannade.

På landsbygden är det vanligt med singelpumpar. Moderna singelpumpar kan användas för upp till fyra olika drivmedelsslag, förutsatt att det finns fyra cisterner.

Bemannade drivmedelsstationer har oftast en verksamhet som är beroende av lokalisering. De anläggningar som ligger längs stora vägar är inriktade mot kundernas behov av att äta, dricka och tanka. De anläggningar som ligger i tätorter har oftast kringtjänster som biltvätt, uthyrning av släp, trafikbutik, paketombud o s v.

Enligt branschorganisationen Svensk Bensinhandel kan drivmedelsstationerna grovt delas in utifrån försäljningsvolymen i blöta drivmedel. Medelförsäljningen är drygt två miljoner liter årligen.

- LITEN: upp till 1,5 miljoner liter drivmedel per år.
- MELLAN: 1,5 – 3 miljoner liter drivmedel per år.
- STOR: över 3 miljoner liter drivmedel per år.

Alla verksamma drivmedelsstationer har ett latent miljöansvar. Om verksamheten avvecklas ska marken saneras.

Ägande och drift av drivmedelsstationer kan se mycket olika ut även inom samma varumärke. Det finns drivmedelsstationer som ägs och drivs av nationella kedjor som i sin tur ägs av multinationella bolag. Andra drivmedelsstationer drivs av franchiseföretagare som jobbar under samma varumärke. Vidare finns lokala företagare som äger fastigheten och fasta anläggningar som cisterner, medan driften är utarrenderad till en nationell kedja. Det finns kooperativt ägda kedjor.

Vissa lokala drivmedelsstationer är inte knutna till någon nationell kedja. De köper drivmedel direkt från en lokal oljehandlare. I Värmland finns t ex Holmedals Oljecentral som levererar till flera lokala drivmedelsstationer i västra Värmland.

Det är svårt för turister att hitta information om var det finns drivmedelsstationer, eftersom de är uppdelade på så många olika kedjor. Det nästan omöjligt att hitta information om drivmedelsstationer, som inte är knutna till en nationell kedja, på internet. Det kan vara särskilt svårt för utländska turister som inte läser svenska.

3.3.3 Post- och pakettidistribution

PostNord Sverige AB har ett samhällsuppdrag att varje vardag dela ut post över natten till alla svenska hushåll och företag. PostNords verksamhet ska vara självfinansierande. PostNord är den enda postoperatören med nationell täckning. I Sverige finns i dag 760 000 hushåll utanför tätort som får sin post och i många fall paket levererade av brevbärare på de cirka 1 700 lantbrevbärlinjerna.

Antalet brevframsändelser minskar kraftigt varje år i takt med att befolkningen får alltmer digitala vanor. Det är en pågående strukturell förändring som kan antas medföra förändringar i serviceutbudet. Det har varit olika utredningar om postverksamheten under flera år.

På marknaden finns också postoperatörer som verkar lokalt. Fria postoperatörers förbund har ett 20-tal medlemsföretag.¹⁷ I Karlstad finns t ex PostilJohan.

Parallellt ökar e-handel kraftigt vilket innebär att det skickas allt fler varor i paket och på pall. Behovet av både antalet ombud och lagerutrymme kan antas öka framöver.

Historik från Postverket till PostNord

Svenska Posten avreglerades och bolagiserades 1994. Posten delades i en del för betalningar (Svensk Kassaservice) och en del för meddelande och logistik (Postombud och Företagscenter). Postkontoren stängdes med start 2001. Svensk Kassaservice avvecklades 2009. Posten Norden bildades 2009 genom ett samgående mellan svenska Posten och Post Danmark, senare bytte koncernen namn till PostNord. Moderbolaget i koncernen ägs till 60 procent av svenska staten och till 40 procent av danska staten.

Pakettjänstföretag

I Sverige finns ett växande antal aktörer som offensivt säljer pakettjänster. Många är ombud för flera pakettjänstföretag. De fem största aktörerna är:

- PostNord ca 1 600 ombud
- DB Schenker ca 1 600 ombud
- DHL ca 1 300 ombud
- Bussgods/Bring ca 600 ombud

¹⁷ <http://fpf.nu/medlemforetag.html>

- UPS. (UPS ombudsnät är under uppbyggnad.)

Uppgifterna ovan är hämtade från branschföreningen Sveriges Paketombud. På deras webbplats finns mer info om de olika bolagen.¹⁸

Riktlinjer för etablering av ombud för PostNord

PostNord har följande krav på sina ombud. De ska vara anpassade för funktionshindrade, ha ordnad ekonomi samt ligga strategiskt bra rent geografiskt. Likaså behövs lämpliga utrymmen för paket. Med ett ökande antal kollin i dag ökar också kraven på mer lageryta i butiken. Ca två dagar är liggetiden för paket i butik.

Riktlinjer vid etableringsbehov av ombud för PostNord:

- Ett ombud täcker generellt 4 000 hushåll på en ort i tätort.

Avstånd Tätort, (fler än 1 500 hushåll)

- 15 min gång, enkel väg
- 15 min med kommunikation, enkel väg
- Avvikelse kan förekomma

Avstånd Tätort och Tätortsnära (färre än 1 500 hushåll)

- Ej längre än 10 km enkel väg
- Avvikelse kan förekomma

Avstånd Glesbygd

- Inom 50 km enkel väg
- Avvikelse kan förekomma

Intresseanmälan om att bli ombud kan göras via PostNords webbplats.¹⁹

3.3.4 Apotekstjänster

Innan 1971 drevs alla svenska apotek i privat regi av ett antal utvalda apotekare. 1971 köpte staten upp alla apotek. Det statliga monopolet pågick fram tills 2009 då marknaden omreglerades och ett antal nya aktörer kom in på marknaden. Branschorganisationen Sveriges Apoteksförening har 10 medlemsföretag.²⁰ De flesta apoteksföretag bedriver e-handel.

Stöd till öppenvårdsapotek

För öppenvårdsapotek finns möjlighet att söka bidrag från Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket genom förordningen (2013:80) om bidrag till öppenvårdsapoteksservice av allmänt ekonomiskt intresse. I Värmland fick fyra apotek stöd under 2018.²¹

Syftet med stödet är att skapa förutsättningar för god läkemedelsförsörjning och tillgång till farmaceutisk kompetens i hela landet.

Regeringen har ställt upp ett antal kriterier som ett apotek behöver uppfylla för att få bidrag för den period som ansökan avser. Apoteket ska:

¹⁸ <http://www.sverigespaketombud.se/>

¹⁹ <https://www.postnord.se/om-oss/samhalle/postombud>

²⁰ <http://www.sverigesapoteksforening.se/>

²¹ <https://tlv.se/apotek/glesbygdsbidrag/>

- ligga mer än tjugo kilometer från ett annat apotek,
- ha haft försäljningsintäkter av receptförskrivna läkemedel som uppgått till mellan en och tio miljoner kronor för verksamhetsåret och
- ha haft sina lokaler öppna så att konsumenter kunnat få tillgång till läkemedel under samtliga kalendermånader.

Det maximala bidraget ett apotek kan få är 715 000 kronor minus 4,5 procent av apotekets försäljningsintäkter av receptförskrivna läkemedel.

Apoteksombud

Från den 1 januari 2019 finns nya bestämmelser i lagen (2009:366) om handel med läkemedel som innebär att den som bedriver öppenvårdsapotek kan anlita apoteksombud för utlämnade och försäljning av läkemedel för öppenvårdsapotekets räkning. Tidigare var det enbart Apoteket AB som hade den möjligheten. Regeringens bedömning är att Apoteket AB tills vidare bör ha en särskild ägaranvisning med innebörden att bolaget ska bedriva verksamhet genom ombud i den utsträckning som behövs för att upprätthålla en god läkemedelsförsörjning i hela landet.²² I ägaranvisningen står ”Apoteket AB ska tills vidare behålla befintliga apoteksombud i den utsträckning som behövs för att upprätthålla en god läkemedelsförsörjning på den ort ombudet är verksamt.... Bolaget mottar inte någon ersättning från ägaren för de uppdrag som omfattas av denna ägaranvisning. Ägaren är medveten om att dessa särskilda uppdrag kan komma att belasta Bolagets resultat.”

Apoteket AB har idag ungefär 620 apoteksombud på landsbygden.²³ Där sker utlämning av receptbelagd medicin. I september 2019 finns endast ett ombud som är kopplat till ett annat apoteksbolag, enligt Läkemedelsverket.

3.3.5 Grundläggande betaltjänster

Grundläggande betaltjänster är tjänster som gör det möjligt att:

- Ta ut och sätta in kontanter
- Sätta in dagskassa från företag och föreningar på bankkonto
- Betala räkningar över disk

Det finns ett politiskt beslutat mål att alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser oavsett var man bor eller var ett företag eller förening är verksamt. Betaltjänstombud kan få statligt stöd. Läs mer i kapitel 4.

I nationell statistik²⁴ räknas möjlighet till kontantuttag som uttagsautomater, bankkontor och betaltjänstombud där ingen motprestation krävs. Använd samma definition vid inventering av service i serviceplanen.

I flera dagligvarubutiker finns vissa möjligheter att ta ut kontanter, antingen i samband med köp eller utan krav på köp. Möjligheten beror även på butikens tillgång till kontanter den aktuella dagen. I serviceplanen kan denna service uppmärksammas och nämnas i löptext vid beskrivning av respektive serviceort.

²² Regeringens proposition 2017/18:157 Kvalitet och säkerhet på apoteksmarknaden. Kapitel 8.5 Uppdrag till apoteksombud

²³ <https://www.apoteket.se/apotek/> 2019-09-04

²⁴ Tillväxtverkets GIS-plattform Pupos serviceanalys som även används av Post- och telestyrelsen (PTS).

Mer information om grundläggande betaltjänster finns på Länsstyrelsen Värmlands webbplats.²⁵

3.4 Annan kommersiell service

Annan kommersiell service är andra typer av butiker, restauranger, caféer, boendeanläggningar för turism, elektriker, byggfirmor, taxi e t c. Nedan lyfts några typer av service som erbjuds genom ombud på landsbygden.

3.4.1 Systembolaget

Alkoholhaltiga drycker ingår inte i begreppet grundläggande kommersiell service. Däremot stärkas ombudets attraktivitet, kunder lockas till butiken. Ersättningsnivån bygger på att butiken får merförsäljning.²⁶

Systembolaget strävar efter att etablera ombud med en koppling till dagligvaruhandel och annan service i samhället som apotek- och postservice. Systembolaget skapar sig en helhetsbild av orten genom att bland annat titta på antal boende samt avstånd till närmsta Systembolagsbutik och närmsta ombud. De kan även ta hänsyn till större omfattning av flerdygsturism. Ombudet bör ha öppet året runt men undantag kan göras i säsongsberoende områden.²⁷

Länsstyrelsen fick följande uppgifter 2018 från etableringsansvarig på Systembolaget. Riktlinjer för etablering:

- Ort med minst 500 invånare (helhetsbedömning med avseende på säsong, kringliggande landsbygd mm)
- Minst 15 km till närmaste utlämningsställe
- Minst 20 km till närmaste Systembolaget-butik.

Systembolaget har normalt inte samråd med kommuner i samband med etablering av utlämningsställen. De skulle se positivt på kommunala serviceplaner, särskilt för att hitta nya utlämningsställen på servicepunkter.²⁸

3.4.2 Återvinningsstationer

Förpacknings- och tidningsinsamlingen, FTI, driver samtliga återvinningsstationer.²⁹ Här sker insamling av olika typer av förpackningar samt tidningar. Verksamheten finansieras genom producentavgifter samt försäljning av insamlat material. Observera att det är skillnad mellan återvinningsstationer och återvinningscentraler. Återvinningscentraler drivs av kommuner och där sker insamling av alla andra typer av avfall.

FTI anlägger och driver alla återvinningsstationer. FTI äger inte fastigheter utan anvisas kommunal mark eller arrenderar privat mark

²⁵ <https://www.lansstyrelsen.se/varmland/lantbruk-och-landsbygd/utveckling-av-landsbygder/grundlaggande-betaltjanster.html>

²⁶ Muntligt meddelande 2018 från etableringsansvarig: Ombudet får ersättning från Systembolaget med 7 kr/kvitto plus 1 kr/enhet (=flaska, burk).

²⁷ <https://www.systembolaget.se/om-att-bli-ombud/>

²⁸ Muntligt meddelande 2018.

²⁹ <https://www.ftiab.se/>

FTI beslutar var återvinningsstationer skall anläggas eller avvecklas. Inför beslutet förs en diskussion med kommunen. Vanligen deltar tjänstemän som arbetar med planfrågor och renhållning. Ibland deltar en miljö- och hälsoskyddsinspektör eftersom de har tillsyn över FTIs verksamhet. En serviceplan kan vara ett bra underlag vid sådana samråd.

Det är ofta svårt att hitta lämplig mark för en återvinningsstation. Kriterier för placering av stationerna är bland annat att det finnas en helårsöppen butik och/eller ett befolkningsunderlag på 1000-1500 personer. Det skall finnas angöringsplats för lastbilar, belysning mm. FTI har tillgång till en GIS-databas där man ser befolkning, befintliga återvinningsstationer och glesa områden.³⁰

3.4.3 Biljettombud för kollektivtrafik

Värmlandstrafik och Karlstadsbuss organiserar sedan 1 januari 2019 region och stadstrafiken i Värmland och Karlstad. De är en del av Region Värmlands verksamhet. Värmlandstrafik har ombud som är försäljningsställen för biljetter och kort. Idag finns ca 40 ombud i Värmland.³¹ Etableringen av ombud styrs utifrån efterfrågan, enligt försäljningsansvarig på Värmlandstrafik.³²

3.4.4 Svenska Spel

Lotter och spel ingår inte i begreppet grundläggande kommersiell service. Butikerna kan vara

- Lottombud
- Spelombud Online.

Många landsbygdsbutiker säljer lotter som ombud för Svenska Spel. Svenska Spel har minimikrav på sina ombud. För att bli ombud för on-line-spel ställs krav på omsättning, öppettider, investeringar, försäljning och utbildning.³³

Svenska Spel kan göra undantag från sina krav på butiken om butiken bedöms vara särskilt strategiskt viktig. Då krävs intyg från RSP-ansvarig (Region Värmland). För att få ett sådant intyg bör butiken finnas i en serviceort som är utpekad i den kommunala serviceplanen.

3.4.5 ATG

Aktiebolaget trav och galopp, ATG, har ombud för spel på hästar. De grundläggande kraven på ombud är bland annat att bolaget har en årsomsättning över fyra miljoner kronor samt att samtliga firmatecknare har god inkomst och ekonomi. Det ska finnas utrymme för ATGs utrustning i kassalinjen samt utrymme för en spelavdelning. Spelansvarig person ska godkännas. Det kostar 20 000 kronor exklusive moms att bli ATG-ombud och något lägre att bli ATG GO-butik. Utöver grundkriterier finns riktlinjer som beaktas vid ansökan.³⁴

3.5 Offentlig service

Både staten, regioner och kommuner erbjuder offentlig service.

³⁰ Muntligt meddelande från FTI 2018.

³¹ <https://www.varmlandstrafik.se/biljetter/har-koper-du-biljett/forsaljningsstallen/>

³² Muntligt meddelande 2018 från försäljningsansvarig hos Värmlandstrafik.

³³ <https://om.svenskaspel.se/spelombud/>

³⁴ <https://www.atg.se/butik/ansokan-atg-butik> Öppna ansökningsformuläret för mer info.

3.5.1 Statlig service

Exempel på statlig service är polisen, försäkringskassan, arbetsförmedlingen, pensionsmyndigheten, trafikverket, universitet, länsstyrelserna, skogsstyrelsen e t c.

En kartläggning av statlig närvaro och service i länen har gjorts av Länsstyrelserna våren 2019.³⁵

3.5.2 Statliga servicekontor

Idag finns 113 statliga servicekontor där Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket erbjuder service.

Servicekontorsutredningen har haft i uppdrag analysera och föreslå hur vissa statliga myndigheters lokala serviceverksamheter kan organiseras på ett mer sammanhållet sätt. Syftet är att säkerställa och stärka tillgången till grundläggande statlig service i hela landet. Utredningen lämnade även förslag på hur serviceverksamheten ska vara organiserad, dimensionerad och finansierad samt vilken service för fler myndigheter som ska tillhandahållas vid servicekontoren. Utredningen föreslog att 27 nya servicekontor öppna i landet.³⁶

3.5.3 Regionernas service

Exempel på regional service är sjukhus, vårdcentraler, folktandvården och regional kollektivtrafik. Regionerna stödjer eller driver även regional kulturverksamhet.

3.5.4 Kommunal service

I den kommunala servicen ingår tillgång till förskola, grundskola, gymnasium, skolbussar, äldrevård, bibliotek, räddningstjänst, planärenden för byggnation, vatten- och avlopp, avfallshantering, återvinningscentraler, miljö- och hälsoskyddsärenden, energiförsörjning, bredband, kultur- och fritidsverksamhet, service till näringslivet, turistinformation mm. Viss kommunal servicen är kommunen skyldig att tillhandahålla enligt lag. Annan service tillhandahålls efter beslut av kommunens politiker.

Många kommuner erbjuder viss kommunal service genom servicepunkter, se kapitel 3.6.

3.5.5 Kommunala servicekontor

Vissa kommuner driver servicekontor eller medborgarkontor med kommunal personal i större orter utanför huvudorten. De erbjuder allmän kommunal service, biblioteksfilialer, turistinformation, konsumentinformation mm. Exempel är Falu kommun som har flera servicekontor.

Torsby kommun har ett samverkanskontor i Sysslebäck. Där finns mötesrum och vissa av kommunens tjänstemän finns tillgängliga vissa dagar varje vecka. Det är bl a byggkontoret,

³⁵ Kartläggning av statlig närvaro och service i länen, En samlad delredovisning. Länsstyrelsen i Örebro län 2019:23

³⁶ Pressmeddelande angående regeringens proposition om servicekontor.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/02/regeringen-lagger-grunden-for-en-sammanhallen-organisation-vid-servicekontoren/>

företagsrådgivare, överförmyndare. Även arbetsförmedlingen och försäkringskassan (statliga myndigheter) utnyttjar dessa kontor.

3.6 Servicepunkt

Servicepunkt är ett ord som saknar nationell definition och begreppet används olika även inom Värmland. Generellt är det en näringsverksamhet som erbjuder samlad service, utöver sin kärnverksamhet, genom att vara ombud för andra företag och/eller kommunal service. Traditionellt är det en dagligvarubutik eller drivmedelsstation som är servicepunkt. Servicepunkten fungerar även som en social mötesplats för invånarna. Ordet servicenav används med liknande innebörd.

Region Värmland och Länsstyrelsen Värmland definierar en servicepunkt som att minst en typ av grundläggande kommersiell service erbjuds³⁷. Det kan finnas flera servicepunkter på en serviceort.

Örnsköldsviks kommun har tagit fram en logotype för servicepunkt som har fått stor spridning i landet. Den som vill använda logotypen ska kontakta Örnsköldsviks kommun. Örnsköldsviks kommun framhåller att det bör finnas någon grundläggande kommersiell service kopplad till en servicepunkt, för att logotypen ska få användas.

Logotype för servicepunkt som fått stor spridning i landet.

En servicepunkt kan också etableras hos annan aktör om det vare sig finns dagligvarubutik eller bemannad drivmedelsstation på orten. Eller så är dessa aktörer ointresserade av att bli ombud. Andra aktörer kan vara en annan butik än dagligvarubutik, en förening, vandrarhem, café, tillverkningsföretag, tjänsteföretag e t c. Viktigt är att lokalen är öppen för alla, att det finns personal, att det är helårsöppet och att öppettiderna är tillfredsställande. Det behövs kreativa lösningar som är anpassade till bygden.

Lokala utvecklingsbolag är allt oftare fastighetsägare till butikslokaler på landsbygden. De kan då arrendera olika delar av fastigheten till olika aktörer och på det sättet skapas en servicepunkt³⁸. Utvecklingsbolag eller ekonomiska föreningar är allt oftare ägare till automatstationer för drivmedel. Då är driften ofta utarrenderad till en nationell kedja.

Post- och paketföretagen kanske kan köra ut paket två-tre dagar per vecka till en servicepunkt medan de annars bara erbjuder direktleverans en gång per vecka till olika företag i bygden.

Stavsjö digitala lanthandel är en affärsmodell som fått spridning runt om i Sverige. Idén kom när den gamla dagligvarubutiken i Stavsjö stängde. En stor dagligvarubutik (ICA Maxi) på

³⁷ Regionalt serviceprogram 2014 – 2020 Värmlands län. (RSP)

³⁸ I Fagerås skapas en sådan servicepunkt i en fastighet som ägs av Fageråsbygdens byalag.

2,5 mils avstånd hade redan en web-butik och levererade matkassar till sitt närområde. De menade dock att 2,5 mil var för långt avstånd för individuella leveranser. Det lokala utvecklingsbolaget i Stavsjö byggde då ett mellanlager/kylrum. Nu levererar ICA Maxi matkassar till Stavsjö på bestämda veckodagar.³⁹ Tjänsten är uppskattad och utnyttjas av alla ålderskategorier, både barnfamiljer och äldre.

3.6.1 Servicepunkt med kommunal service

Flera kommuner har avtal med butiker eller andra aktörer om att erbjuda invånare, företag och besökare viss kommunal service. Med andra ord kan man säga att företaget blir ”ombud” för viss kommunal verksamhet. Ersättningen kan variera för olika servicepunkter inom samma kommun, beroende på vilka delar som ingår. Exempel på service som ingår i avtal för olika servicepunkter:

- Fritt Wi-Fi
- Tillgång till dator, skrivare och scanner.
- Tillgång till möteslokal med digital projektor.
- Kommuninformation/medborgarkontor
- Hjälptjänst att utföra tjänster via internet; e-handel, betaltjänster, söka information, låna böcker, boka tid på vårdcentralen et c.
- Biblioteksfilial, bokinlämning, hållplats för bokbuss
- Anslagstavla för föreningar och privatpersoner
- Turistinformation eller InfoPoint (personlig hjälp, digitalt, broschyrställ, försäljning av fiskekort e t c)
- Info om kollektivtrafik. (Försäljningsombud för Värmlandstrafik).
- Offentlig toalett
- Offentlig soptunna
- Skötsel av rastplats, återvinningscentral et c
- Offentliga parkeringsplatser för annat ändamål t ex vandringsled, badplats, pendlarparkering e dyl
- Café eller enkel caféhörna för att erbjuda mötesplats
- Erbjuder hemkörning av livsmedel
- Generösa öppettider
- Göra lokal utvecklingsplan som revideras årligen
- Hjärtstartare

Erfarenheten pekar på att det måste finnas en långtgående samverkan och samhandling mellan det offentliga, privata och ideella på den lokala nivån när det gäller olika slag av servicelösningar. Det finns ett ökat behov av att förbättra och öka det lokala engagemanget för att beskriva behoven och skapa servicelösningar. Det finns också ett behov av ett ökat kommunalt engagemang och att kommunerna uppmuntrar lokala initiativ.⁴⁰

³⁹<http://www.landsbygdsnatverket.se/vadarlandsbygdsnatverket/verksamhetsomraden/serviceilandsbygder/serviceexempel/digitalanthandellosningenforstavsjo.4.4d76c93415c3663487cc5eef.html>

⁴⁰<http://www.landsbygdsnatverket.se/vadarlandsbygdsnatverket/verksamhetsomraden/serviceilandsbygder/grundlaggandeservice.4.7f2f685151ec2c8738b8143.html>

3.7 Livsmedelsupphandling till småkök

Flera kommuner i Värmland använder en modell för livsmedelsupphandling till småkök. Modellen utvecklades i Arvika kommun och vidareutvecklades därefter i ett kommun-gemensamt projekt. Kortfattad metodbeskrivning; En kommun delas in i flera mindre geografiska områden. I varje område finns ett antal kommunala småkök t ex förskolor, skolor, fritidshem och äldreboenden. Lokala detaljhandlare, liksom grossister, inbjuds att lämna anbud på att leverera livsmedel till ett eller flera av dessa områden genom en ramupphandling. Resultatet är att flera dagligvarubutiker på landsbygden har avtal med sin kommun om att leverera livsmedel till kommunens småkök inom sitt närområde.

Bodens kommun har tagit den här upphandlingsmodellen ett steg längre.⁴¹ Kommunen har tecknat skafferiavtal med lanthandlare på två orter. Krav har ställts på att butik ska finnas på orten och att de kan administrera hämtköp. Lanthandlarna ska ha lokalproducerade varor. Med skafferiavtalen stämmer köken och lanthandeln av varje vecka kring sortiment och kommande förändringar. Att det fungerar bygger på att båda verksamheterna är lyhörda och villiga att vara flexibla.

3.8 LIS-område

Kommunerna kan i sina översiktsplaner peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen, så kallade LIS-områden. Syftet är att långsiktigt stimulera den lokala och regionala utvecklingen på landsbygden. Redovisningen i översiktsplanen ska vara vägledande när man prövar ansökningar om dispenser från strandskyddet och upphävande av strandskyddet i detaljplaner.

Inom ett LIS-område kan det särskilda skälet för landsbygdsutveckling användas vid dispens och upphävande av strandskyddet. Kommunen ska kunna motivera beslutet i varje enskilt fall. Åtgärden ska till exempel bidra till att skapa långsiktiga arbetstillfällen eller till att fortsatt ska kunna finnas butiker och offentlig service på landsbygden. Exempel på åtgärder som kan få dispens:

- En turistanläggning där tillgång till stränder och vatten är en förutsättning eller åtminstone en avsevärd fördel.
- Verksamheter som behöver kombineras för att täcka upp säsongen och få bättre lönsamhet.
- Nya bostäder för att ge tillräckligt många boende i området så att kommersiell och offentlig service ska kunna finnas kvar.

Mer info finns på Boverkets webbplats.⁴²

Att koppla ihop den fysiska planeringen med serviceplaneringen ger vinster i olika sammanhang. Serviceplanen är användbar i flera faser.

- För de kommuner som inte har pekat ut LIS-områden är serviceplanen ett bra underlag i LIS-processen.

⁴¹http://mattanken.se/mattanken/laravandra/inspirerandexempel/exempel/lokalskafferiforenlevandelandsbygd.5.63ce7af168237994fb8e03c.html?fbclid=IwAR0p08-Ox_6Bz_pPLvrNd8VkvG4nIxjvpC9xgxj5LjWnwyB2_NQc2rTBo6w

⁴²<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/planering-av-mark-och-vatten/strandskydd/landsbyggdsutveckling-i-strandnara-lagen/>

- Flera kommuner har pekat ut LIS-områden i översiktsplanen. Då är det bra att i serviceplanen peka ut vilka LIS-områden som skulle stärka respektive serviceort vid en framtida utbyggnad av bostäder eller andra verksamheter. Enklast är att bifoga en bilaga med alla LIS-områden i serviceplanen. På sidan för respektive serviceort anges vilka LIS-områden som skulle stärka just den serviceorten, med hänvisning till bilagan.

3.9 Samhällsviktig verksamhet

Kommunernas krisberedskapsarbete regleras i lagen 2006:544 om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap, LEH. Vart fjärde år ska en ny risk- och sårbarhetsanalys, RSA, tas fram och resultatet av arbetet rapporteras till länsstyrelsen. RSA ska följas upp regelbundet av respektive kommun och rapporteras årligen. I upprättandet av den kommunala RSA ska kommunen identifiera lokalt samhällsviktig verksamhet. Med samhällsviktig verksamhet avses en verksamhet som uppfyller minst ett av följande villkor:

- Ett bortfall av, eller en svår störning i verksamheten som ensamt eller tillsammans med motsvarande händelser i andra verksamheter på kort tid kan leda till att en allvarlig kris inträffar i samhället.
- Verksamheten är nödvändig eller mycket väsentlig för att en redan inträffad kris i samhället ska kunna hanteras så att skadeverkningarna blir så små som möjligt.

De verksamheter som tas upp i den lokala serviceplanen kan mycket väl också vara lokalt samhällsviktiga verksamheter. Därför är det viktigt att ha en dialog med kommunens beredskapssamordnare så att man säkerställer robusthet och redundans för verksamheten. Att säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna är också en del av totalförsvarsplaneringen som nu enligt regeringen ska beaktas i all samhällsplanering.

3.10 Utvecklingsmetoder

Alla metoder för landsbygdsutveckling bygger på dialog och samverkan mellan olika aktörer. Nedan beskrivs några utvecklingsmetoder kortfattat. Alla länkar finns samlade på Regionalaserviceprogrammet.org under fliken länkar.

3.10.1 Leader-metoden

Leader är en metod för att utveckla en bygd utifrån lokala förutsättningar både på landsbygden och i staden. I varje område tar privat, ideell och offentlig sektor gemensamt fram en lokal utvecklingsstrategi där man kommer överens om vilka insatser som ska prioriteras under kommande programperiod. Metoden bygger på samarbete mellan olika sektorer och aktörer i ett område utifrån lokala initiativ och förutsättningar. Det är de som bor och verkar i området som driver och påverkar utvecklingen. En godkänd utvecklingsstrategi innebär att området får en budget för utvecklingsprojekt. Organisationer, föreningar, företag och myndigheter som har idéer som bidrar till utveckling av ett område kan söka stöd från leaderområdet för att genomföra projekt. Film och mer info finns på Jordbruksverket.⁴³

⁴³<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/landsbygdfiske/lokaltledutveckling genom leader/lokaltledutveckling20142020/meromleadermetoden.4.37e9ac46144f41921cd13e37.html>

3.10.2 Medborgarbudget

Medborgarbudget är ett samlingsbegrepp för metoder som används för att involvera medborgare i beslutsprocesser om hur resurser används inom kommuner och landsting. Medborgarbudget eller ”participatory budgeting” som det heter på engelska används i alla världsdelar.

Det handlar om att genom dialogmetoder låta medborgarna vara med och prioritera hur skattemedlen ska användas. Det kan handla om att ge dem möjlighet att delta i prioriteringar av en del eller hela budgeten. Det vanligaste har varit att medborgarna deltagit i prioriteringar om hur en del av investerings-budgeten ska användas. Mer info finns hos Sveriges kommuner och landsting, SKL⁴⁴.

3.10.3 Lokalekonomiska analyser, LEA

En lokalekonomisk analys, LEA, ger en bild av hur de ekonomiska flödena ser ut inom ett geografiskt avgränsat område. Det är en nulägesbeskrivning som svarar på frågorna: Hur stora är de samlade intäkterna i ditt område? Hur stora är de samlade utgifterna i ditt område? Vad konsumeras av varor och tjänster? Hur mycket av konsumtionen sker inom området och hur mycket läcker ut? På vilka områden finns det utrymme för att stärka den lokala självförsörjningen?

Det bör finnas minst 200 personer boende i den bygd som man gör en LEA för. En LEA kan användas till analysfasen inför ett BID-arbete.

Mer info om LEA och metodhandbok.⁴⁵

3.10.4 BID-metoden

BID står för ”Business Improvement District” och är en internationellt etablerad metod för samverkan mellan privat och offentlig sektor. Det finns ca 1 500 BIDs spridda över alla världsdelar. Drivkraften är olika men gemensamt är målet att skapa trygga, vackra och attraktiva platser. BID-processen genomförs i ett definierat, avgränsat, geografiskt område. Metoden har huvudsakligen tillämpats vid utveckling av stadsdelar och stadskärnor.

Svenska Stadskärnor har utvecklat en svensk BID-modell som går att tillämpa för orten, staden eller platsen.⁴⁶

3.10.5 Ö för ö – en platsutvecklingsmetod för Stockholms skärgård

Ö för Ö är en platsutvecklingsmetod som utvecklats för öarna i Stockholms skärgård och som har resulterat i utveckling. Länsstyrelsen i Stockholms län driver projektet. Läs mer om processen på Ö för Ö.⁴⁷

⁴⁴ <http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/medborgardialog-som-del-i-styrprocessen-2.html>

⁴⁵ www.friametoder.se

⁴⁶ <https://www.svenskastadskarnor.se/ucm-bid/>

⁴⁷ <http://www.oforo.se/processen/>

4 Stöd till grundläggande kommersiell service

Länsstyrelsen Värmland och Region Värmland driver en gemensam webbplats med information inom serviceområdet <https://regionalserviceprogrammet.org>. Syftet är att underlätta för målgrupperna att hitta samlad och aktuell information. Information finns även på Region Värmlands och Länsstyrelsen Värmlands webbplatser.

Nedan följer en översiktlig beskrivning av de olika stöden, men aktuell information finns på webbplatserna. De regionala riktlinjerna framgår i Regionalt serviceprogram 2014 – 2020 samt i regional handlingsplan för Landsbygdsprogrammet 2014 – 2020.

4.1 Investeringsbidrag och investeringsstöd

Både investeringsbidraget och investeringsstödet är till för att utveckla eller bibehålla grundläggande kommersiell service i landsbygdsområden.

Investeringsbidrag söks från Region Värmland och finansieringen sker med statliga medel enligt förordningen om kommersiell service. Investeringsstöd söks från länsstyrelsen och finansieras via Landsbygdsprogrammet 2014 - 2020. Dessa båda stödformer är öppna ett i taget. De regionala riktlinjerna är skrivna så att villkoren för stöd ska bli så lika som möjligt.

Dessa stöd lämnas inte till kompletterande verksamheter som drivs av stödberättigade t ex restaurangverksamhet, annan detaljhandel eller turismverksamhet. För stöd till kompletterande verksamhet hänvisas till *regionalt företagsstöd* eller *investeringsstöd för nya jobb*.

4.1.1 Investeringsbidrag (Region Värmland)

Stöd kan lämnas till näringsidkare med försäljningsställe med dagligvaror eller drivmedel eller på annat sätt förmedlar dagligvaror eller drivmedel och har ett väl utvecklat utbud av grundläggande service och som är den sista på orten, minst 8 km till närmaste liknande verksamhet. Investeringsbidrag får lämnas för:

- Anskaffning, ny-, till-, ombyggnad eller större reparation av lokaler
- Ny inredning och utrustning
- Kompetenshöjande insats

Normalt ges stöd med högst 50 % av investeringen.

Om det finns **särskilda skäl** kan stödet höjas till 85 % av investeringen. Särskilda skäl kan vara:

- Kostnader för åtgärdsprogram som syftar till högre lönsamhet
- Åtgärder som krävs enligt lag
- Insatser som leder till ökad service
- Miljö-/klimatinvestering
- Investering i ökad funktionell tillgänglighet
- Investering i ny servicepunkt i serviceort prioriterad i kommunens serviceplan.
- Dagligvarubutiker med en omsättning under 11 mkr eller en drivmedelsstation som har mer än 15 km till närmaste drivmedelsstation.

4.1.2 Investeringsstöd ⁴⁸ (Länsstyrelsen)

Grundläggande kriterier för att få investeringsstöd är att butiken, drivmedelsstationen eller servicepunkten är den sista på orten och att de finns på en ort med färre än 3000 invånare. Avståndet till närmaste konkurrerande verksamhet ska vara 8 km eller längre. Stöd kan lämnas för:

- inköp eller avbetalningsköp av nytt material
- ny eller begagnad fast inredning
- köp av tjänst för om-, ny och tillbyggnad
- större reparationer av dagligvarubutiker och drivmedelsstationer.

Maxtaket för stödbeloppet är 1,2 miljoner kronor per butik/drivmedelsstation/servicepunkt under tre år. Stöd kan beviljas med 90 procent eller 50 procent av investeringen upp till takbeloppet.

90 procent i investeringsstöd

För att få 90 procent i investeringsstöd måste ansökan vara på minst 30 000 kronor i stödberättigade utgifter. Då gäller även att:

- investeringens huvudsyfte är förbättrad miljö och klimat
- investeringen leder till förbättrad funktionell tillgänglighet
- investeringen leder till uppstart av nedlagd butik
- investeringen bidrar till etablering av en Servicepunkt
- företaget prioriteras regionalt enligt en av följande tre kategorier:
 1. Dagligvarubutik som är sista butik på orten och har en nettoomsättning av dagligvaror på högst 11 miljoner kronor. Nivå och beräkningsmetod för nettoomsättning av dagligvaror följer riktlinjerna för det särskilda driftsstödet.
 2. Nya servicepunkter i serviceorter som prioriterats av kommunen i en antagen serviceplan. Servicepunkten ska erbjuda minst en grundläggande kommersiell service.
 3. Drivmedelsstation där avstånd till närmaste konkurrerande drivmedelsstation är 15 km eller längre.

50 procent i investeringsstöd

Övriga landsbygdsbutiker och drivmedelsanläggningar som uppfyller de grundläggande kriterierna kan få 50 procent i stöd. För att få 50 procent i investeringsstöd måste ansökan vara på minst 50 000 kronor i stödberättigade utgifter.

4.2 Särskilt driftsstöd för dagligvarubutiker

Särskilt driftsstöd till dagligvarubutiker är ett kompletterande långsiktigt stöd till små dagligvarubutiker i särskilt utsatta glesbygder, där förutsättningarna är begränsade för att kommersiella aktörer ska kunna bidra till att skapa en god tillgång till kommersiell service.

Särskilt driftsstöd söks hos Region Värmland och finansieras med statliga medel enligt förordningen om kommersiell service.

⁴⁸ De ordinarie medlem för investeringsstöd i Landsbygdsprogrammet 2014 - 2020 är beslutade. Eventuellt blir ytterligare medel tillgängliga genom omfördelning.

Särskilt driftstöd får lämnas till ägaren till försäljningsställe som har ett mångsidigt utbud av dagligvaror och som:

- är beläget mer än 10 km från ett annat försäljningsställe som har ett mångsidigt utbud av dagligvaror, eller i ett skärgårdsområde utan fast landförbindelse
- har fasta lokaler som är öppna så att kunderna kan få tillgång till dagligvaror på åretruntbasis, och
- har en nettoomsättning för dagligvaror som uppgick till högst elva miljoner kronor enligt det senaste årets årsredovisning, årsbokslut eller annat liknande underlag.

Försäljningsställen som är betydelsefulla även för tillgängligheten till annan grundläggande kommersiell service ska prioriteras.

Särskilt driftstöd lämnas med högst 300 000 kronor per år och försäljningsställe. Frågan om stöd ska prövas för varje år. Stödet beräknas på försäljningsställets nettoomsättning av dagligvaror enligt en beräkningsmodell.

Regional prioritering

Särskilt driftsstöd kan lämnas till ett försäljningsställe som har ett mångsidigt utbud av dagligvaror såsom livsmedel och hushållsartiklar, minst 1000 artiklar varav varugrupperna mejeri, charkvaror, ägg, färskt bröd, frukt och grönsaker bör finnas representerade. (Varugrupperna godis, drycker och tobak räknas ej.) Undantag kan medges vid särskilda skäl.

En person som bor i området ska kunna handla hela sitt behov av dagligvaror i en butik som får särskilt driftsstöd.

Definitioner

Dagligvaror: Grundläggande varor såsom livsmedel, drycker, tobak och hushållsartiklar som konsumenterna köper flera gånger i veckan.

Mångsidigt utbud: Minst 1000 artiklar, varav varugrupperna mejeri, charkvaror, ägg, färskt bröd, frukt och grönsaker bör finnas representerade. För butiker med omsättning under 2 miljoner kronor kan avsteg göras från ovanstående definition av mångsidigt utbud.

Öppet på åretruntbasis: Öppet året runt i genomsnitt minst 40 timmar per vecka för butiker med omsättning på minst 2 miljoner kronor och max 11 miljoner kronor.

Öppet året runt i genomsnitt minst 20 timmar per vecka för butiker med omsättning under 2 miljoner kronor. Säsongsbutiker kan inte erhålla stöd.

Nettoomsättning av dagligvaror: Omsättning för andra produkter än dagligvaror samt andra servicetjänster ska avräknas vid beräkning av nettoomsättning. (T.ex. specialvaror, drivmedel, ombudstjänster, café, uthyrning av fordon)

Annan grundläggande kommersiell service: Drivmedel, post, apotek och betaltjänster (kontanter, betalningsförmedling, dagskassahantering)

4.3 Servicebidrag

Servicebidraget är ett kortsiktigt driftsstöd vid tillfälligt omsättningsfall. Det kan sökas från Region Värmland. Bidrag kan lämnas för att det i landsbygd skall kunna upprätthållas en försörjning med dagligvaror och drivmedel som är tillfredsställande med hänsyn till geografiska och befolkningsmässiga förhållanden. Bidrag beviljas endast om det finns särskilda skäl och andra åtgärder har prövats, men inte visat sig vara ändamålsenliga. Bidraget får inte otillbörligt gynna en viss näringsidkare.

I Värmland har bidraget villkorats med att näringsidkaren förbinder sig att följa föreslagna åtgärder i en handlingsplan som upprättats i samråd med näringsidkaren.

Bidrag får beviljas med högst 250 000 kronor per år till samma mottagare. Bidrag som avser dagligvarubutiker med ett väl utbyggt utbud av grundläggande servicefunktioner, eller som av servicestrategiska skäl bedöms som betydelsefulla, får dock utsträckas till högst 300 000 kronor per år. Bidrag lämnas för sammanlagt högst tre år.

4.4 Statligt stöd till tillhandahållare av grundläggande betaltjänster

Länsstyrelsen har möjlighet att bevilja statligt stöd för att etablera betaltjänstombud för grundläggande betaltjänster om sådana möjligheter saknas på orten eller i området. Stöd för detta söks hos länsstyrelsen som med stöd av förordningen SFS 2017:869 kan bevilja stöd till betaltjänstombud. En förutsättning för att beviljas stöd är att privata aktörer inte har eller kommer att arrangera betaltjänster på kommersiella villkor. Etableringen av ett statligt finansierat betaltjänstombud ska ske i nära samarbete med andra parter på orten. Hur betaltjänst-problemen kan lösas beror dels på behovet på den aktuella orten/landsbygdsområdet, dels på hur de delaktiga parterna vill att lösningen utformas.

4.5 Företagsrådgivning

Företagsrådgivning erbjuds via tre upphandlade konsulter. Erbjudandet riktar sig till företagare som driver en dagligvarubutik, drivmedelsstation eller servicepunkt på landsbygden. Företagsrådgivningen kan även riktas till företagets anställda. Rådgivningen kan ske individuellt, till hela personalen eller tillsammans med andra handlare i grupp. Förutsättningen är att verksamheten finns på en ort med färre än 3000 invånare. Dagligvarubutiker eller drivmedelsstationer kan nekas stöd om försäljningen är mycket hög eller huvudsakligen utgörs av gränshandel.

Företagsrådgivning erbjuds inom följande områden:

Inköp och distribution – leveranser, sortimentsval, inköpspriser, inkösvillkor, uppföljning, lokala produkter, snabbmat och analys.

Varuexponering – varors placering, säljande sortiment, inredning, säsongsanpassat sortiment, trycksaker, vad vill kunderna ha?

Utveckling och diversifiering – medarbetarroll, ledarskap, upphandlingar, arbetsrätt, catering, marknadsföring, nya marknader/evenemang.

Företagsekonomiska analyser – budget- och resultatrapporter, nyckeltal, finansiering, ägarskiftet/generationsväxlingar, IT-verktyg, prissättning och rabatter.

Energieffektivisering – energikartläggning, regler kring kylmedier, el- och uppvärmningsavtal, ventilationer och armaturer.

Nytt sätt för service – nya servicepunkter, nyttja det vi är bra på, butiken som helhet och dess potential.

Rådgivningen sker genom ett projekt som drivs av Länsstyrelsen Dalarna. Finansiering sker genom Landsbygdsprogrammet 2014 – 2020. Mottagaren får själv finansiera motsvarande 30% av konsultkostnaden.

4.6 Hemsändningsbidrag

Stöd till kommersiell service kan lämnas som hemsändningsbidrag till kommuner för att bekosta kommunens hemsändning av dagligvaror till de hushåll som har störst avstånd till eller saknar möjligheter att på annat sätt ta sig till butiken. Bidrag får lämnas endast om sändningen sker på ett ändamålsenligt sätt och utan onödiga kostnader.⁴⁹

Stöd kan lämnas för att det i glesbygd och landsbygd skall kunna upprätthållas en försörjning med dagligvaror som är tillfredsställande med hänsyn till geografiska och befolkningsmässiga förhållanden.⁵⁰

I tjänsten ingår att ta emot beställningen (ofta via telefon), plocka, packa och köra ut varorna till kunden. Ett företag som åtar sig att transporterar livsmedel till kund är ett livsmedelsföretag, enligt livsmedelslagen. De ansvarar för att livsmedlen hålls kylda/frysta tills de levereras.

Hemsändningsbidrag kan även lämnas för att anordna särskilda inköpsturer till en närliggande butik. Då är det transportföretaget som söker bidraget. De kör runt i bygden med en buss/minibuss och hämtar personer från de hushåll som behöver skjuts för att kunna handla. Efteråt körs alla hem igen. Turerna planeras enligt schema.

Butiken eller transportföretaget söker ersättning från kommunen. Stödet får inte otillbörligt gynna en viss näringsidkare.

För att kommunen ska få del av hemsändningsbidraget ska kommunen fastställa riktlinjer för vilka hushåll som har rätt till hemsändning, vem som beslutar, hur ofta de kan få hemsändning, vad det får kosta, hur hemsändningen genomförs et c. Dessa riktlinjer kan lämpligen inkluderas i kommunens serviceplan.

Kommunen söker hemsändningsbidraget från Region Värmland som finansierar med ett belopp som motsvarar högst 50 procent av kommunens nettoutgift för hemsändningen. Bidraget från Region Värmland får dock inte överstiga 100 kronor per hushåll och hemsändningstillfälle. Bidraget till företaget kan bli max 200 kr per utkörning, beroende på hur mycket kommunen medfinansierar. Bidraget söks och betalas ut årsvis i efterskott. Kommunens sökta bidrag ska uppgå till minst ett halvt prisbasbelopp för att beviljas.

4.7 Projektmedel Lokala servicelösningar

Stöd kan beviljas till projekt för att testa och utveckla lösningar för lokal kommersiell service. Syftet med projektet ska vara att främja en god tillgång till lokal service i gles- och landsbygder, genom en utvecklad och stabil servicestruktur. En ansökan om stöd ska omfatta minst ett av följande serviceslag: dagligvaror, drivmedel, post, apotek eller betaltjänster. Exempel:

- Samordning av serviceslag inom och mellan kommersiell och icke kommersiell service
- Hållbara lokalt anpassade lösningar
- Att tillgodose företagets behov av service
- Att skapa attraktiva mötesplatser
- Att främja tillgången till och användning av ny teknik, digitalisering och nya metoder

⁴⁹ 19§ förordningen (2000:284) om stöd till kommersiell service.

⁵⁰ 8§ förordningen (2000:284) om stöd till kommersiell service.

- Utveckling av samordnade logistiklösningar och transport av varor

Myndigheter, kommuner, landsting, regioner, föreningar, andra organisationer och företag kan söka projektstöd. Stöd kan beviljas även till enskilda aktörer. Projektstöd söks från Tillväxtverket i särskilda utlysningar. Finansieringen sker genom Landsbygdsprogrammet 2014 – 2020.⁵¹

4.1 Projektmedel från Post- och telestyrelsen

Länsstyrelsen har möjlighet att söka finansiering för regionala stöd- och utvecklingsinsatser hos Post- och telestyrelsen, PTS. Det är PTS som är beslutande och därmed avgör vilka insatser som går att genomföra. Ett exempel på ett genomfört projekt är betalbokbussen i Torsby kommun.⁵²

⁵¹<https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/regional-kapacitet/service-i-gles--och-landsbygder/projekt-for-serviceutveckling.html>

⁵² <https://regionalserviceprogrammet.org/projekt/avslutade-projekt/>

5 Kommunens verktygslåda

Nedan följer en lista med olika områden där kommuner kan göra insatser som stärker och hjälper kommersiell service på landsbygden. Se listan som en inspiration för att formulera kommunens mål och handlingsplan.

- Verka för att god service upprätthålls på landsbygden och i centralorten
- Arbeta för att samtliga serviceorter ska få en servicepunkt med ombudsservice.
- Hållbarhetsdimensioner. Kommunen kan motivera insatser med fokus på jämställdhet mellan kvinnor och män, unga, gamla, integration, mångfald samt miljö.
- Hemsändning
- Kommunal upphandling t ex småköksupphandling och drivmedelsupphandling
- Avtala om kommunal service på servicepunkter t ex offentlig toalett, soptunna, anslagstavla, biblioteksombud, turistinfo. Se 3.6.1.
- Risk- och sårbarhetsperspektiv. Kommunen kan samverka/avtala med dagligvarubutiker och andra serviceställen för att stärka kommunens krisberedskap
- Samordning mellan olika förvaltningar för att hitta gemensamma lösningar som i slutändan ger bättre eller bibehållen service
- Se över alla kommunala avgifter för handlare och drivmedelsstationer (miljö, alkohol, livsmedel et c). Jämför med andra kommuner.
- Hitta former för samverkan med lokala utvecklingsgrupper
- Medverka till och stötta nya innovativa lösningar för service på landsbygden t ex projekt inom lokala servicelösningar. Projekt ska formuleras, sökas, medfinansieras, ägas, drivas o s v.
- Samordnad service för att få ihop tjänster lokalt. Lokala utvecklingsbolag driver hemtjänst, restaurang för skola och äldreård, butik mm. Exempel är Öje i Malungs kommun.
- Ta fram en strategi för hur kommunen skall arbeta internt mellan förvaltningar och gentemot lokala utvecklingsgrupper för att hitta alternativa driftsformer.
- Hjälpa till med kundundersökningar och kundråd i byar där det behövs. Fånga behov och önskemål från olika kundgrupper och under olika säsonger. Vinterturister, sommarturister och fritidsboende har troligen olika behov. (Troligen inom ett utvecklingsprojekt.)
- Fysisk planering
- Kollektivtrafikplanering: Hur ligger hållplatser/pendlarparkeringar i förhållande till annan service? Är de placerade så att de gör det enkelt att handla och uträtta andra ärenden vid samma besök? Finns det möjlighet att åka till orten med en buss och ha tillräcklig tid innan man måste åka tillbaka? Finns det möjlighet att kombinera med skolbussarna? Finns det nya alternativa sätt att förbättra samåkning?
 - Värmlandstrafik (buss, tåg)
 - Anropsstyrd buss

- Pendlarparkering
- Skolskjutsar
- Eventuella inköpsturer
- Trafikplanering. Hjälpa till för att få tydlig vägs skyltning till olika serviceslag.
- Grönyta/park. Hur kan serviceorten bli mer attraktiv? Hur ser det ut? Sköts kommunala grönytor, vägfugger, hållplatser mm runt omkring? Är servicestället väl synligt från vägen? Är in- och utfart trafiksäker? Går det att skapa en offentlig plats; rastplats, lekplats, fotbollsplan, landsbygdstorg eller dylikt på serviceorten? Beroende på lokala förhållanden kan det ske i samverkan med fastighetsägare och lokal utvecklingsgrupp. Någon ska ta initiativ, söka pengar och vara projektägare.
- Lokaler/fastigheter. Ofta ägs fastigheten med butikslokal av handlaren. Vid en eventuell nedläggning kan det vara viktigt att bevara butikslokalen. Då kan en ny handlare få tillgång till butikslokalen som arrendator. Kommunen kan utnyttja sin förköpsrätt och antingen äga fastigheten eller sälja vidare till en lokal utvecklingsgrupp.
- Arbeta med riktad information till respektive målgrupp t ex turister, fritidsboende, företagare, inflyttare eller äldre
- Utbildningsinsatser för att höja den digitala kompetensen och tilliten till digitala verktyg. Exempelvis har Torsby kommun jobbat med Betalbokbussen och IT-guide. Karlstad kommun jobbar med SeniorNet.

I sammanhanget är det värt att påminna om att kommunen inte får gynna en näringsidkare så att det snedvrider konkurrensen.

5.1.1 Samverka över sektoriella gränser

Samtidigt är det viktigt att förbättra förutsättningarna för de servicepunkter och landsbygdsbutiker som finns idag genom att stimulera utvecklingen i lokalsamhället runtom handeln. Ett attraktivt och dynamiskt lokalsamhälle lägger grunden för ett mer stabilt underlag för servicegivarna. Det är därför viktigt att samverka även över sektoriella gränser och stimulera synergieffekter mellan utvecklingsinsatser för service och besöksnäring, näringsliv, infrastruktur och kollektivtrafik.⁵³

⁵³<http://www.landsbygdsnatverket.se/vadarlandsbygdsnatverket/verksamhetsomraden/serviceilandsbygder/grundlaggandeservice.4.7f2f685151ec2c8738b8143.html>

6 Innehåll i en kommunal serviceplan

Detta kapitel ger konkreta råd och tips på hur kommunen kan ta fram och utforma sin serviceplan. Avsnitt 6.1 ger förslag till rubriker. Därefter följer förklaringar till några av dessa rubriker. Det är fritt fram att kopiera alla förslag om de passar i er kommun.

6.1 Att ta fram en kommunal serviceplan

Följande råd har formulerats utifrån dels erfarenheter från några kommuner dels utmaningar och framgångsfaktorer som identifierades i en workshop med RSP-gruppen⁵⁴:

- Ett tydligt politiskt uppdrag är bra.
- Viktigt att få tillräckligt med resurser (tid).
- En samhällsplanerastudent från Karlstads universitets ägnade 20 veckors praktik åt att arbeta med planen. Det var till stor hjälp.
- Det är viktigt att få en bra koppling till kommunens övergripande strategi.
- Internt i kommunen är det bra att samla rätt personer runt projektet. Sätt ihop en projektgrupp som kan stötta den som upprättar serviceplanen. I projektgruppen kan det ingå personer från t ex samhällsplanering/plan/bygg, GIS, näringsliv, turism, omvårdnad, kultur, fritid och kommunikatör.
- Fastställ tidigt vilka serviceorter som kommunen prioriterar.
- Identifiera lokala utvecklingsgrupper (om det finns).
 - Be att få komma till deras möte och få en punkt på dagordningen
 - Be dem bjuda med ytterligare några nyckelpersoner på orten/bygden.
 - Engagera brett (både eldsjälarna/föreningar och entreprenörer)
- Fastställ tidplan med slutdatum.
- Avgränsa innehållet.

Ett par kommuner har valt att inventera fler typer av service på orterna för att ge en mer heltäckande bild. Det handlar om:

- Statlig service
- Region Värmlands service (Landsting) vårdcentraler, tandvård
- ledig detaljplanelagd mark
- föreningslivet (kultur, idrott, friluftsliv mm)

En kommun har valt att kartlägga och beskriva både näringslivet och service som finns i bygden/omlandet runt en prioriterad serviceort. Det kan vara önskvärt av olika anledningar. Då behöver det i serviceplanen tydligt framgå var servicen finns geografiskt, i serviceorten eller utanför.

Tillväxtverkets webbverktyg Pupos serviceanalys⁵⁵ kan användas för att upprätta nulägesbeskrivningar/platsprofiler i de kommunala serviceplanerna. Pipo går även att använda för att få fram nattbefolkningen i den bygd som omger serviceorten, d v s hur många som bor inom ett avgränsat område. Pipo kan även användas för analyser t ex av sårbarhet. Då släcker man ner en eller flera butiker och ser hur många fler personer som får längre avstånd. Tre personer per kommun kan få inloggning till Pupos serviceanalys.

⁵⁴ <https://regionalserviceprogrammet.org/rsp/rsp-gruppen/>

⁵⁵ <https://tillvaxtverket.se/statistik/regional-utveckling/geografisk-analys---pipo.html>

6.2 Förslag på rubriker

Nedan följer förslag på rubriker och underrubriker i serviceplanen.

Inledning

Syfte med planen

Avgränsningar

Serviceplanens framtagande (hur planen har förankrats och beslutats.)

Samråd (Redovisning av samråd)

Problematik (uppdelad på målgrupper)

Boendes behov av service (unga, äldre, funktionsnedsatta, nyanlända)

Företagens behov av service

Besökarnas behov av service (sommar, vinter, fritidsboende)

Olika aktörers roller

Kommersiella företag

Kommunen

Region Värmland och Länsstyrelsen

Lokal utvecklingsgrupp

Kommunens mål för service

Mål

Översiktsplan mm. (Redovisa mål formulerade i andra planer som påverkar serviceplanen)

Kommunens prioriteringar

- Serviceorter

- Riktlinjer för hemsändning

- Eventuellt ytterligare prioritering

Ortsvis beskrivning

Kommunkarta med (prioriterade) serviceorter

Kommunens huvudort (ev kortfattad beskrivning)

Nordby

Sörby

Östby

Västby

Handlingsplan

Pågående verksamhet

Nya initiativ under planperioden

(Ev Långsiktig handlingsplan med åtgärder som inte prioriteras under planperioden)

Referenser

Bilagor

Karta där det framgår var det finns utpekade LIS-områden i kommunen, om det finns.

Definitioner

6.3 Syfte med serviceplanen

Syftet med den kommunala serviceplanen är att:

- Vidmakthålla och utveckla rimlig servicenivå för landsbygdens boende, företagare och besökare

- Prioritera de serviceorter där kommunen har en ambition att arbeta för bevarad eller stärkt servicenivå
- Skapa en helhetsbild av tillgången till service på serviceorterna
- Fastställa en handlingsplan där det framgår vilka kommunala förvaltningar som ansvarar för olika frågor som på något sätt förbättrar förutsättningarna för grundläggande kommersiell service på landsbygd.
- Eventuellt synliggöra förhållanden till viktiga serviceorter utanför kommun-, läns- och nationsgränser

6.4 Samråd

Under rubriken samråd kan kommunen kortfattat redovisa vilka samråd som genomförts med angränsande kommuner, Region Värmland och Länsstyrelsen Värmland. Det är bra att dokumentera i planen. Efter några år är det nya personer på olika tjänster och då är det bra att det finns dokumenterat. Läs mer om samråd i avsnitt 1.4.

6.5 Olika aktörers roller

Det är alltid bra att vara tydlig med vilka roller och begränsningar olika aktörer har. Det kan förenkla dialog och samverkan om alla har rätt förväntningar på vad olika aktörer kan bidra med i processen. Om det finns en etablerad samverkan mellan aktörer som känner varandra sedan tidigare är den här rubriken förmodligen onödig.

6.6 Kommunens mål för service

Kommunens mål bör vara långsiktiga och övergripande. Mål kan även omfatta sådant som kommunen inte själv har makt över. Det kan uttryckas som *verka för att....* eller *medverka till och stötta....* Det är bra om mål är mätbara. Ett *verka för*-uppdrag kan mätas i arbetstid eller ekonomiska insatser. Kommunens verktygslåda i kapitel 5 innehåller förslag och idéer som kommunens servicemål och handlingsplan kan formuleras utifrån.

XX kommun verkar för att landsbygden ska vara attraktiv både för boende, företag och besökare.

Finns mål i andra planer och styrdokument som är tillämpliga även för service t ex en tillväxt/framtids/utvecklingsstrategi eller översiktsplanen? I så fall är det bra att redovisa dessa.

6.7 Kommunens prioriteringar

Kommunens prioriteringar är serviceorter och riktlinjer för hemsändningsbidrag. Kommunen kan besluta om fler prioriteringar, t ex tematiska eller geografiska.

6.7.1 Serviceorter

Ange vilka serviceorter som kommunen har prioriterat, eventuellt med motivering. Dessa serviceorter anser kommunen har en strategisk betydelse för kommunen och regionen.

Kontrollera om det redan finns prioriterade serviceorter i översiktsplanen eller andra kommunala styrdokument för att undvika både dubbelarbete och motstridiga planer.

Ange om det finns en serviceort i en annan kommun som är mycket viktig för en geografisk del av er kommun. Det är mycket bra för stödmyndigheterna att känna till. Målet är att få ett bra nätverk av serviceorter över hela Värmland.

I en bygd utan en naturligt avgränsad serviceort eller med spridd service kan det vara önskvärt att avgränsa serviceorten grovt geografiskt. Det går att lösa på olika sätt:

- markera grovt ett område med en ring på en karta
- beskriv med ord t ex området runt kyrkan eller området mellan skolan och riksvägen.

Om det ska byggas eller etableras något nytt med servicekaraktär så bör det ske inom detta område. Om Länsstyrelsen eller Region Värmland ska lämna stöd för en investering så bör det hamna inom detta område. Det kan vara helt skilda frågor som ny hållplats med pendelparkering, återvinningsstation eller äldreboende. Det är olika aktörer som fattar beslut och då blir serviceplanen ett praktiskt styrdokument.

På flera platser i Värmland används samma ortnamn för både socken/församling och för kyrkbyn. Om det finns risk för missuppfattning är det bra med ett förtydligande.

6.7.2 Hemsändning

Kommunens riktlinjer för hemsändning är en prioritering. De kommuner som söker hemsändningsbidrag kan ha haft separata riktlinjer eller en varuförsörjningsplan där riktlinjerna funnits med sedan tidigare.

Nu är Region Värmlands önskemål att riktlinjerna finns med i serviceplanen.

6.8 Beskrivning av serviceort

Kommunernas huvudorter erbjuder oftast all service. Alla kommunhuvudorter bör bli prioriterade som serviceorter⁵⁶. Några av länets kommunhuvudorter är små och kan därmed ha stödberättigade verksamheter. För mindre huvudorter fungerar det att använda samma upplägg som för de mindre serviceorterna, med löptext och tabell. För större städer blir inte tabellen relevant. Beskriv istället kortfattat huvudortens serviceutbud i löptext för att utomstående läsare skall få en god helhetsbild; antal dagligvarubutiker, detaljhandlare, banker, gymnasieskolor, sjukhus et c. Är det någon kommersiell service som saknas? Finns aktiv centrumförening? Finns aktivt BID-område?

Beskriv de mindre serviceorterna. Ge en helhetsbild av all typ av service både kommersiell och offentlig. Beskriv med både löptext och tabell. Syftet är att beskriva det befintliga serviceutbudet. Ett annat syfte är att identifiera problem där service saknas och där det finns önskemål om förbättring.

- Använd gärna en standardtabell för att schematiskt beskriva tillgång till service på orten. Använd siffror för att fylla i antal dagligvarubutiker, antal hotell/vandrarhem/stugby alternativt kryss. Använd helst samma tabell för alla orter, det underlättar läsning. Eventuellt kan tabellen delas upp under rubrikerna privat, kommunal och regional service. Då blir det tydligare för läsaren vilken aktör som

⁵⁶ När alla kommuner har antagit serviceplaner är planen att rita en regional karta över alla serviceorter i Värmland, både de stora orterna och de mindre med stödberättigade verksamheter.

ansvarar för respektive service. På de orter där det finns både privata och kommunala skolor, idrottshallar e dyl. kan det komplicera läsningen.

- Avstånd till andra relevanta orter med service inom eller utom kommunen.
- Befolkningsunderlag i orten, befolkning i dess upptagningsområde samt antal arbetstillfällen. (Här kan Pupos serviceanalys användas.)
- Kort beskrivning av orten avseende kommersiell och offentlig service, näringsliv, turism, kultur, fritid, kulturmiljö och friluftsliv. Infrastruktur som kollektivtrafik och bredband. Oftast finns det inte tillgång till vård i mindre serviceorter på landsbygden, därför finns det inte med i standardtabellen. Finns det tillgång till vård kan det beskrivas i löptext alternativt utökad tabellen.
- Förtydliga eventuella oklarheter från tabellen i löptexten. Exempelvis: Med tillgång till idrottshall avses att skolans gymnastiksal är tillgänglig för föreningar under kvällar och helger.
- Om det bara finns en dagligvarubutik och/eller drivmedelsstation på orten – ange namn och beskriv företagen kortfattat (butikstyp samt ombudstjänster). Beskriv om butiken är helårsöppen. Finns det variation över året, t ex konkurrens under viss säsong.
- Beskriv eventuella samverkanslösningar, aktörer och aktiviteter.
- Identifiera om orten saknar service inom grundläggande kommersiell service.
 - Dagligvaror
 - Drivmedel
 - Grundläggande betaltjänster
 - Apotekstjänster
 - Post- och pakettjänster (PostNord, DHL, DB Schenker et c.)
- Finns identifierade servicebehov? Finns önskemål om helhetslösningar? Mycket kort redovisning.
- Analys av funktionell tillgänglighet. Kortfattat, för att lyfta frågan om det finns tydligt behov. Det kan vara vägledande för prioritering av stöd.
- Vilka LIS-områden finns som vid utbyggnad skulle stärka möjligheterna att bevara och utveckla service i denna serviceort. Skriv en mening och hänvisa till kartbilaga. Exempel: Byggnation i LIS-område A, B och C skulle stärka underlaget för service i Nordbyn, se bilaga 1.

Tabell: På nästa sida finns förslag på innehåll i en standardtabell. Används siffror så funkar tabellen även om det finns flera dagligvarubutiker eller hotell/vandrarhem/stugby på orten.

LÄNSSTYRELSEN VÄRMLAND

SERVICEORT	2019
Dagligvarubutik	
Hemsändning av dagligvaror	
Drivmedel	
Laddstolpe för elfordon	
Dagligvarubutik ej fullsortiment t ex trafikbutik, säsongsbudik, övrigt livs	
Apotek/apoteksombud	
PostNord ombud	
DB Schenker ombud	
DHL ombud	
Bussgods/Bring ombud	
Kontantuttag	
Dagskassahantering	
Betala räkningar	
Systembolagsombud	
Svenska spel ombud	
ATG ombud	
Ombud kollektivtrafikbiljetter	
Återvinningsstation	
Café (helårsöppet)	
Restaurang (helårsöppet)	
Hotell/vandrarhem/stugby/ (Öppet året runt)	
Camping/ställplatser/gästhamn (säsongsoppet)	
Förskola	
Skola	
Fritidsgård	
Bibliotek, bokbuss	
Boende anpassat för äldre / seniorboende	
Särskilt boende för äldre	
Boende LSS	
Turistinformation, Info-point	
Offentlig toalett	
Återvinningscentral	
Idrottsanläggning	
Kollektivtrafik	
Möteslokal	
Religiös samlingslokal	
Lokal utvecklingsgrupp	

6.9 Handlingsplan

En plan bör alltid vara framåtsyftande, inte bara beskriva nuläget. Handlingsplanen bör ha relativt kort löptid, förslagsvis två – fyra år. Idéer till kommunens handlingsplan kan hämtas från kommunens verktygslåda i kapitel 5.

Dela gärna upp handlingsplanen i dels pågående verksamhet (sådan som kommunen gör rutinmässigt sedan länge) dels nya initiativ under planperioden för att lösa aktuella problem.

Det är också möjligt att ha med en långsiktig plan/önskelista med åtgärder som inte prioriteras under planperioden men som kanske kan aktualiseras i framtida handlingsplaner.

Ange vilken funktion/förvaltning som är ansvarig för programmet och att handlingsplanen följs upp.

Peka ut vilken förvaltning som är ansvarig för att respektive aktivitet eller projekt genomförs.

Peka ut om det är något särskilt servicebehov som kommunen tillsammans med lokal förening och/eller entreprenörer ska arbeta för att hitta lösningar på.

7 Inspiration från goda exempel

Allt eftersom kommunerna i Värmland fastställer sina serviceplaner kommer de att samlas på Region Värmlands och Länsstyrelsens gemensamma webbplats om regionala serviceprogrammet.⁵⁷ På samma webbplats under rubriken länkar har vi samlat filmer och länkar till andra intressanta webbsidor med artiklar om goda serviceidéer och duktiga entreprenörer.

7.1 Serviceplaner i andra län

Falu kommun har en serviceplan som är lättöverskådlig med både snygg och funktionell layout.⁵⁸ Region Dalarna har samlat alla kommunala serviceprogram, RSP och en del inspiration på sin webbplats.⁵⁹

Region Jämtland-Härjedalen har samlat RSP, regionalt handlingsprogram och kommunala serviceplaner på sin webbplats.⁶⁰

Region Gotland har tagit fram en intressant strategi⁶¹ som styr lokalisering av Region Gotlands och Gotlands kommuns verksamheter d v s skola, hälso- och sjukvård, omsorg, kultur och fritid. Deras analys är intressant. De har valt att dela in Gotland i serviceområden för att kunna göra en bättre landsbygdssäkring. Denna strategi inkluderar alltså inte kommersiell service men kan ändå ge inspiration och stöd till hur en kommun kan resonera för att prioritera serviceorter/områden.

⁵⁷ <https://regionalserviceprogrammet.org/kommunala-serviceplaner/>

⁵⁸ https://www.falun.se/download/18.c83c0c0154a812f16f739/1463467038542/Serviceplan_20160310_low-utskrift.pdf

⁵⁹ <https://www.regiondalarna.se/plus/regional-utveckling/dalarnas-regionala-serviceprogram-2014-2020/serviceplaner/>

⁶⁰ <http://regionjh.se/regionalutveckling/naringslivochforetagande/foretagsstod/kommersiellservice/regionalaserviceprogrammet20142018.4.919b46115a5d814ab8ee6.html>

⁶¹ Region Gotland. Ett långsiktigt hållbart serviceutbud på Gotland 2019-2030.

Länsstyrelsen
Värmland

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad, 010-224 70 00
www.lansstyrelsen.se/varmland